

Åsele Kommun
Sjeltie tjielte

Vilhelmina Kommun
Vualtjeren tjielte

ANDT-Undersökning (Alkohol, Narkotika, Dopning och Tobak)

2019

Undersökning av ANDT-vanor och social situation bland elever i grundskolans årskurs 9 i Åsele- och Vilhelmina kommun, samt gymnasieskolans år 2 i Vilhelmina kommun

Förord

ANDT-undersökningen som genomförts i Vilhelmina och Åsele är ett led i kommunernas strävan att förebygga droganvändning bland barn och ungdomar men även kartlägga deras sociala situation. I årets undersökning har vi även valt att se på elevernas utsatthet för våld vilket ligger väl i linje med det våldsförebyggande arbetet, ”En kommun fri från våld” som pågår i både Vilhelmina och Åsele. Frågor om elevers utsatthet för våld började ställas i enkäten från och med 2015, men redovisas i rapporten med start det här året. Rapporten utgör ett värdefullt underlag i det fortsatta arbetet att utveckla ett samordnat och långsiktigt drogförebyggande arbete i kommunerna. Vi som sammanställt den här rapporten representerar Individ- och familjeomsorgen (IFO) i de båda kommunerna.

För femte året i följd genomförs undersökningen i samverkan mellan Vilhelmina och Åsele kommun. Även Skellefteå, Lycksele, Dorotea, Sorsele, Norsjö och Malå har genomfört samma undersökning och deras resultat presenteras i respektive kommun. Undersökningen genomförs digitalt.

Vi vill främst tacka de elever som medverkat, samt skolpersonal som avsatt lektionstid för detta ändamål. Dessutom vill vi tacka FRIS i Skellefteå som tagit fram ursprungsenkäten samt ANDT/BF-samordnaren i Lycksele som distribuerat enkätlänken samt bistått oss med datorprogram för hantering av inkomna svar.

Åsele och Vilhelmina januari 2019

Kommunernas ANDT/BF-samordnare

Helene Ejergård Ahlqvist

IFO, Åsele Kommun

Anna Enebjörk

IFO, Vilhelmina kommun

Innehåll

1. Inledning.....	4
1.2 Syfte	5
1.3 Metod	5
1.4 Underlaget	6
2. Definitioner	6
2.1 Social situation	6
2.2 Tobak.....	7
2.3 Alkohol.....	7
2.4 Narkotika	7
2.5 Föräldrar	7
2.6 Risk- och skyddsfaktorer.....	7
2.7 Rikssnittet.....	7
3. Resultat grundskolan årskurs 9	8
3.1 Elevernas sociala situation	8
3.2 Elevernas droganvändning	13
3.3 Andra berusningssätt	18
3.4 Föräldrars förhållningssätt.....	19
4. Resultat gymnasiet årskurs 2	20
4.1 Elevernas sociala situation	20
4.2 Elevernas droganvändning	25
4.1 Andra berusningssätt	31
4.2 Föräldrars förhållningssätt.....	31
5. Diskussion	32
5.1 Social situation	32
5.2 Tobak.....	36
5.3 Alkohol.....	38
5.4 Alkohol och trafik	40
5.5 Narkotika.....	41
5.6 Andra berusningsmedel, kosttillskott och dopning	43
5.7 Föräldrar	43
5.8 Trygghet	Fel! Bokmärket är inte definierat.
5.9 Framgångs- och skyddsfaktorer	45
5.10 Insatser i respektive kommun.....	46
6. Avslutning	48

1. Inledning

Vilhelmina kommun har sedan 2011 genomfört en årlig undersökning av skolelevers sociala situation i skolan, tobaks-, alkohol-, narkotika och dopingvanor bland eleverna. För Åsele kommun är det femte året som undersökningen genomförs. Eftersom elevunderlaget på högstadiet är relativt lågt statistiskt sett har vi valt att slå ihop årskurserna 9 i de båda kommunerna. Detta för att skydda anonymitet, men också för att utifrån resultatet kunna jobba förebyggande över kommungränserna.

Det är elever i grundskolans årskurs 9 samt gymnasiets år 2 som varit målgrupp för enkätundersökningen. Deltagande skolor är Centralskolan i Åsele, Hembergsskolan och Strandskolan i Vilhelmina tätort, samt Dikanäs skola och Saxnäs skola. Enkäten är utformad av FRIS Skellefteå. Skellefteå, Sorsele, Norsjö, Malå, Lycksele, Dorotea, Nordmaling, Vännäs, Bjurholm, Robertsfors, Arjeplog och Arvidsjaur kommuner genomför också samma undersökning. Det finns även en analysgrupp kopplad till detta vars uppgift är att se närmare på kommunernas olika resultat.

Resultatet från undersökningen är en viktig del i underlaget för det förebyggande arbetet i Åsele och Vilhelmina kommun gällande droger och ungdomars sociala situation. Det finns ett behov av att följa utvecklingen över tid samt successivt utvärdera och utveckla det förebyggande arbetet på lokal nivå. Underlaget används även i kommunernas samverkan med polisen i upprättandet av gemensamma lägesbilder. Innehållet i polisens medborgarlöften är till viss del hämtade från de behov som undersökningen lyfter fram.

Undersökningen följer i huvudsakliga delar de studier över hela riket som sedan 1971 genomförs av Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysningen (CAN). Därigenom blir det möjligt att göra jämförelser mellan våra kommuner och riket i stort. CAN:s undersökning ger en generell beskrivning av utvecklingstendenser medan undersökningen i Åsele och Vilhelmina ger en närmare lägesbeskrivning där vi kan följa tendenser och trender vad gäller elevernas drogvanor och sociala situation.

1.2 Syfte

Undersökningen utförs för att kartlägga elevers droganvändning och sociala situation. Den är även ett led i Åsele och Vilhelmina kommuns strävan att öka kunskapen om ungas situation för att kunna skapa bättre förutsättningar kring ungas hälsa. Syftet med undersökningen är:

- Att redogöra för ANDT-bruk och social situation bland elever i årskurs 9 samt år 2 på gymnasiet
- Att jämföra lokala förhållanden med CANS:s och BRÅ:s rapportering för hela riket.
- Att använda jämförelsematerial för åren 2011-2019 för Vilhelmina kommun och 2015-2019 för Åsele/Vilhelmina.
- Att få ett underlag för kommunens förebyggande arbete.
- Att försöka ge svar på frågor som ökar kunskapen om unga användare av ANDT i kommunen.
- Att visa på och förstärka att det är många elever som inte brukar alkohol, narkotika, dopning och tobak.

1.3 Metod

Undersökningen genomfördes under veckorna 38-42. En del frågor har haft bundna svarsalternativ och några har haft flera svarsalternativ. Frågorna har fasta svarsalternativ för att underlätta en jämförelse över tid. En nackdel med fasta svarsalternativ är att eleverna kan tolka dessa olika.

ANDT/BF-samordnare fick en länk till enkäten från ANDT/BF-samordnaren i Lycksele. Länken skickades sedan till skolornas IT-ansvariga som i sin tur la ut den i elevernas lärplattform. Eleverna har i klassrum på lektionstid anonymt, enskilt fått besvara enkäten. Lärare eller annan ansvarig vuxen har medverkat vid svarstillfället för att kunna ge information samt besvara eventuella frågor. Lycksele kommun har bistått med programvara för att kunna hantera siffrorna. Processen har sedan efterföljts med att bearbeta siffrorna i Excel av kommunernas samordnare för ANDT/BF-frågor.

Metodiken och frågeställningarna är väl beprövade och anses generellt skapa en hög validitet i resultaten. De ursprungliga frågorna togs fram inför 1995 års undersökning i Skellefteå kommun av den ansvariga projektgruppen i Skellefteå tillsammans med Institutet Ungdom

och Framtid. Samma frågeformuleringar har i princip använts sedan dess för att möjliggöra jämförelser och se eventuella förändringar och tendenser över tid. För att skapa god validitet i undersökningen och för att kunna möjliggöra jämförelser samt för att se eventuella förändringar och trender över tid är det av betydelse att undersökningen genomförs varje år.

1.4 Underlaget

Undersökningen som genomförts är en totalundersökning bland elever i grundskolans år 9 och gymnasieskolans år 2. Totalt har 176 elever fördelade på sex skolor varav en är en friskola deltagit. Elever som inte var närvarande vid undersökningstillfället har inte haft möjlighet att fylla i enkäten vid ett senare tillfälle.

Totala antalet deltagande elever samt bortfall

	Antal deltagande	Bortfall antal/st	Bortfall andel/%
År 9	90 (47 flickor och 43 pojkar)	19	17
År 2	86 (46 flickor och 40 pojkar)	19	18

Bortfallet årkurs 9 i 2019 års undersökning antas bero på normal frånvaro såsom sjukdom. Risk för så kallade mätfel kan vara större vid frågor som kan upplevas känsliga, exempelvis alkohol- och drogvanor. Vetenskapliga undersökningar vad gäller alkoholkonsumtion och liknande har visat att det finns en viss tendens att över- respektive underskatta sin konsumtion. Sådana fel finns troligtvis även i denna rapport, vilket innebär att resultaten bör användas med försiktighet och i sitt rätta sammanhang. Eftersom undersökningen kommer innebära jämförelse över tid, torde dessa fel vara likartade och därmed inte påverka möjligheterna att göra jämförelse och dra slutsatser från resultaten mellan åren.

2. Definitioner

2.1 Social situation

Mobbning definieras enligt skolverket som en upprepad negativ handling när någon eller några medvetet och med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan skada eller obehag. Eleven bedömer själv om hen känner sig/känt sig mobbad utifrån sin egen tolkning och det är den egna känsla som styr. Med *föreningstillhörighet* menas vilken förening/organisation eleven tillhör i kategorierna idrott, ideell organisation, ideell miljöorganisation, politiskt parti/ungdomsförbund och annan organisation.

2.2 Tobak

Endast de som röker eller snusar någon gång eller dagligen, definieras som tobaksbrukare. Elever som uppgett att de röker alternativt snusar någon gång eller dagligen räknas när det gäller vid vilken ålder de använde tobak för första gången.

2.3 Alkohol

Vad som menas med alkoholkonsumtion kan definieras på många olika sätt. I denna rapport används benämningen *konsumtion*, vilket innebär att alkohol används ibland, varje helg, eller oftare. Med starkcider avses även alkoläsk och med hembränt avses hemtillverkad sprit. De elever som svarat att de någon gång har varit berusade har räknats när det gäller ålder för första berusningstillfället. I frågan rörande alkohol och trafik används begreppet *motorfordon*. Med motorfordon avses moped, skoter, bil, a-traktor etc.

2.4 Narkotika

I rapporten presenteras svar kring användandet av narkotika. Missbruk definieras som all icke medicinsk användning av narkotika. Enligt dopningsmedelslagstiftningen klassificering av dopingpreparat som förbjudna medel definieras också som missbruk om det sker i icke medicinsk användning. Endast de som svarat att de använt narkotika räknas, när det gäller ålder för första missbrukstillfället.

2.5 Föräldrar

Samtliga frågor gällande föräldrar bygger på elevernas egna uppfattningar om deras föräldrars inställning.

2.6 Risk- och skyddsfaktorer

Detta är begrepp som oftast används då vi pratar om barns utsatthet under uppväxten. Exempel på skyddsfaktorer är tydliga och kärleksfullt föräldraskap samt ett utvecklat socialt nätverk. Exempel på riskfaktorer kan vara avsaknad av goda förebilder, skolk, missbruk i familjen samt tillgång på droger. För mer ingående definition hänvisas ni till folkhälsomyndigheten.

2.7 Rikssnittet

Det som i rapporten definieras som rikssnittet kommer från den riksundersökning som Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysningen (CAN) gjorde bland rikets årskurs 9 och år 2 våren 2019. I vissa fall är svarsalternativen inte exakt lika formulerade vilket gör att

jämförelserna inte blir helt korrekta, men vår bedömning är att de är så pass likvärdiga att det ändå fungerar. Det avser till exempel frågan om trivsel i skolan. Mer information om CAN:s rapport om skolelevers drogvanor på www.can.se. För frågor som rör trygghet har jämförelser gjorts med BRÅ:s nationella trygghetsundersökning från 2019 samt BRÅ:s skolundersökning som senast är genomförd 2017.

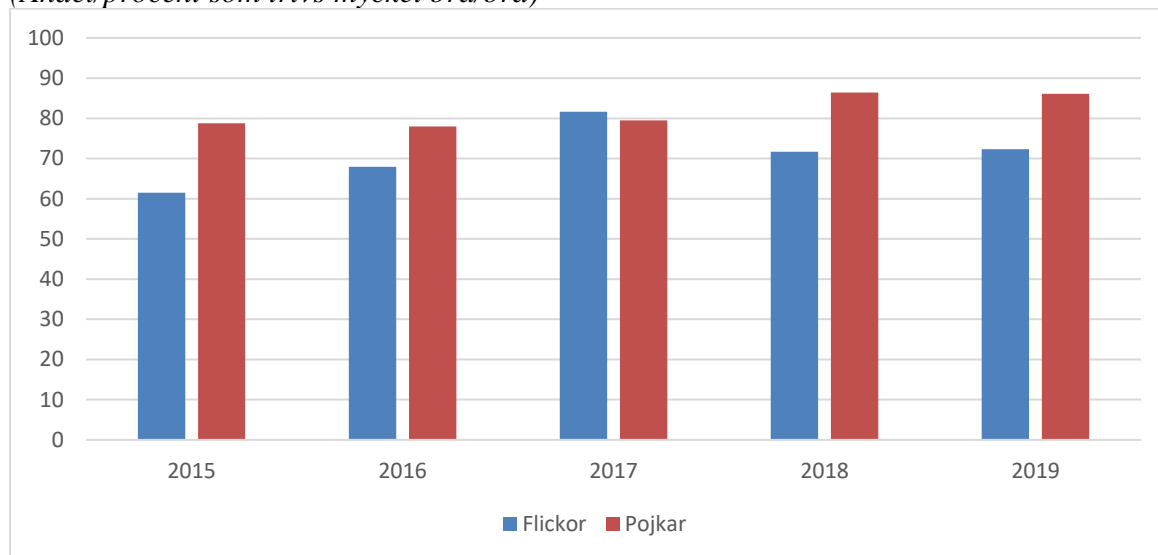
3. Resultat grundskolan årskurs 9

I detta avsnitt redovisas de övergripande resultaten för år 9. Där det är möjligt görs jämförelser med resultaten från CAN:s och BRÅ:s undersökningar.

3.1 Elevernas sociala situation

Diagram 1. Hur trivs du i skolan?

(Andel/procent som trivs mycket bra/bra)

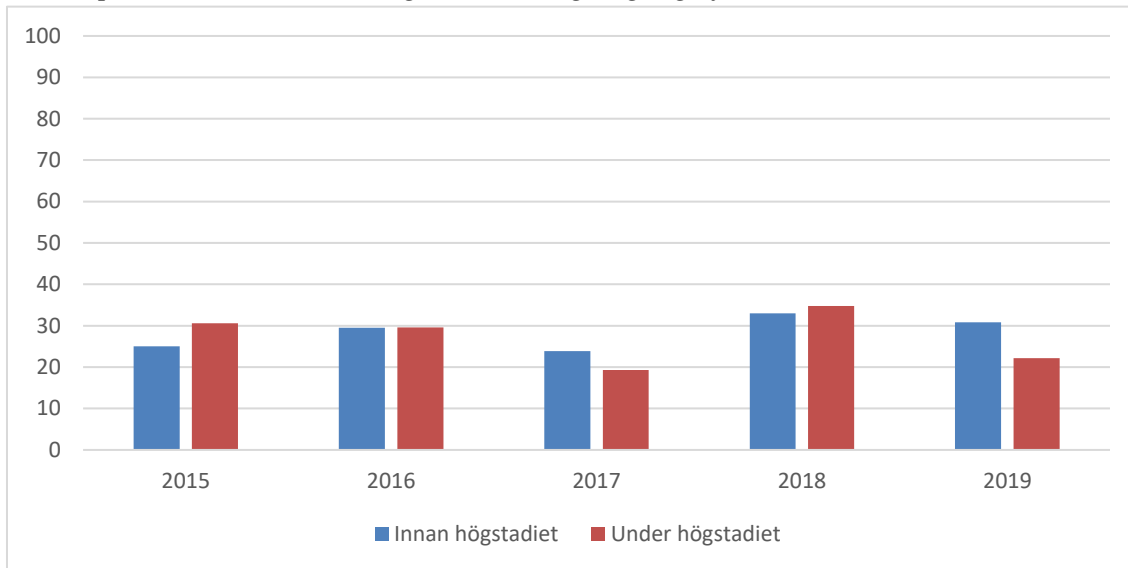

Av diagrammet kan vi utläsa att trivseln bland eleverna i stort sett ser lika ut som förra året och totalt sett ser vi en ökning under de år enkäten genomförts. Pojkarnas trivsel är generellt högre än flickornas.

En fråga som också ställdes var hur eleverna trivs med skolarbetet och undervisningen. 68,9 procent av eleverna uppger att de trivs bra eller mycket bra. Det är totalt sett en ökning mot föregående år. Flickorna trivs något sämre än pojkarna med skolarbetet. Det är endast en mycket liten andel som uppger att de trivs dåligt. Tittar vi på riket vad gäller trivsel i skolan är motsvarande siffra för pojkarna 81 procent och 74 procent för flickorna.

Diagram 2. Har du känt dig mobbad?

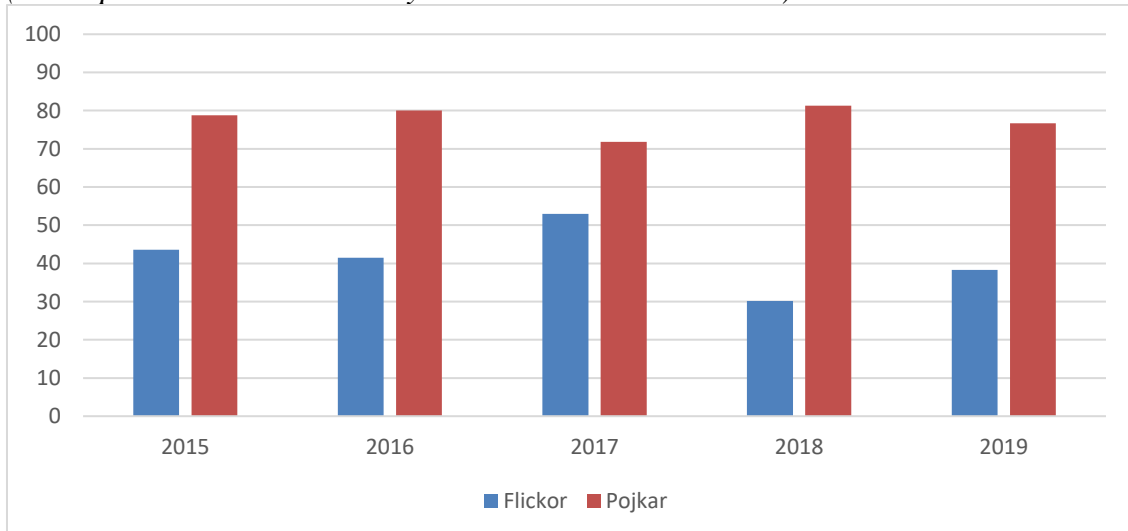
(Andel/procent som har känt sig mobbad någon gång/ofta)

Andelen elever som känt sig mobbade innan och under högstadiet har minskat jämfört med föregående år. Det är fler flickor än pojkar som upplever att de har blivit mobbade både innan högstadiet och under högstadiet.

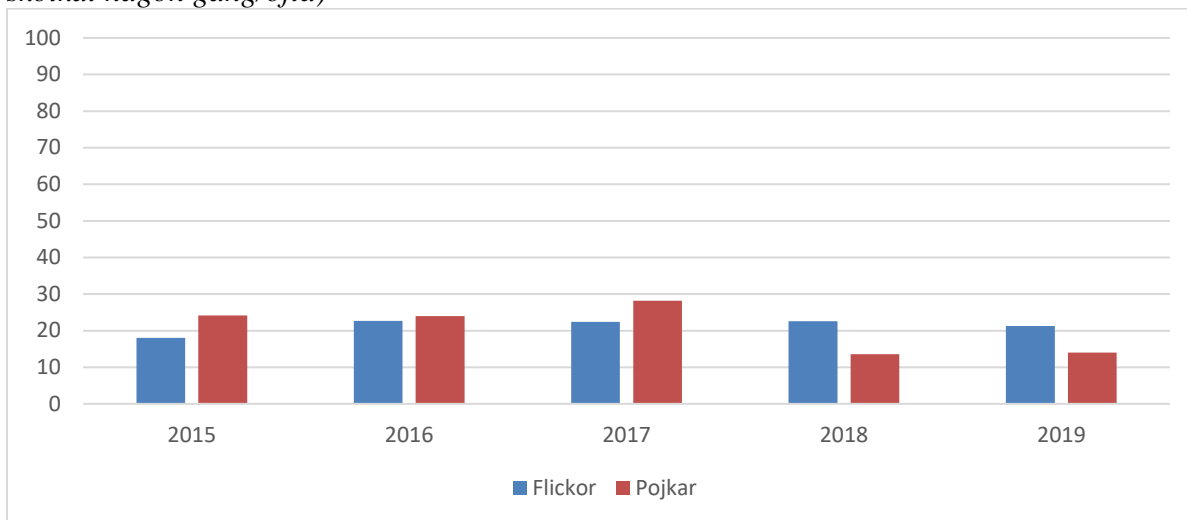
Diagram 3. Hur upplever du ditt eget mående?

(Andel/procent som mått bra/mycket bra under det sista året)

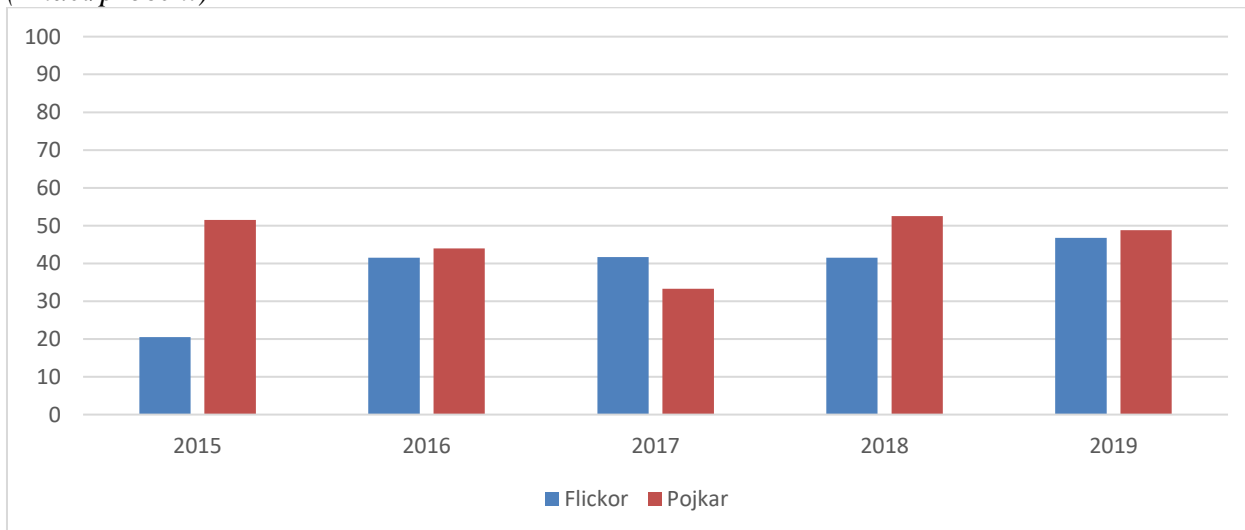
Generellt upplever flickorna sitt mående som sämre än vad pojkarna gör. Bland flickorna är det knappt 20 procent som upplever sitt mående som dåligt eller mycket dåligt vilket är en minskning jämfört med föregående då det var en tredjedel. Bland pojkarna är det 7 procent som mår dåligt eller mycket dåligt.

Diagram 4. Brukar du vara borta från skolan utan giltig anledning? (Andel/procent som skolkat någon gång/ofta)

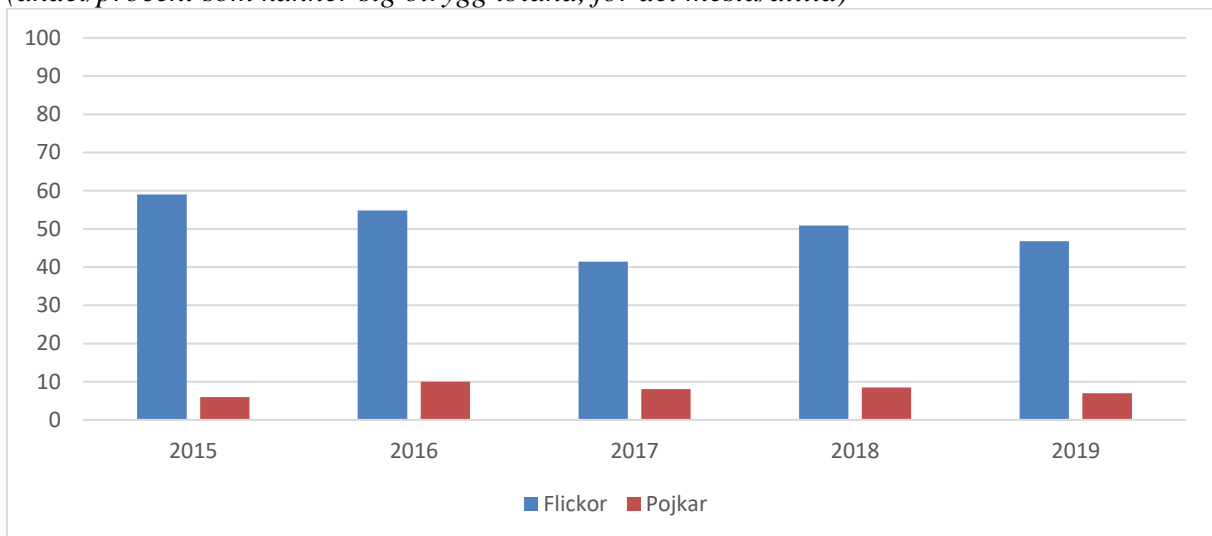
Andelen elever som skolkar är 17,7 procent. De senaste två åren ser vi en minskning i förhållande till de tidigare två åren. Det är de sista två åren större andel flickor än pojkar som skolkar. Till största delen rör det sig om skolka någon gång, endast någon enstaka svarar att de skolkar ofta. Jämför vi med riket är det 30 procent av flickorna och 26 procent av pojkarna som skolkar.

Diagram 5. Är du medlem i någon förening/organisation? (Andel/procent)

Andelen elever som är medlem i någon förening eller organisation är totalt 47,8 procent vilket är likvärdigt med förra året. De elever som inte är föreningsanslutna uppger att de istället bland annat är med kompisar, är på nätet, tränar, kör eller skruvar i fordon, är ute och raggat, spelar tv-spel.

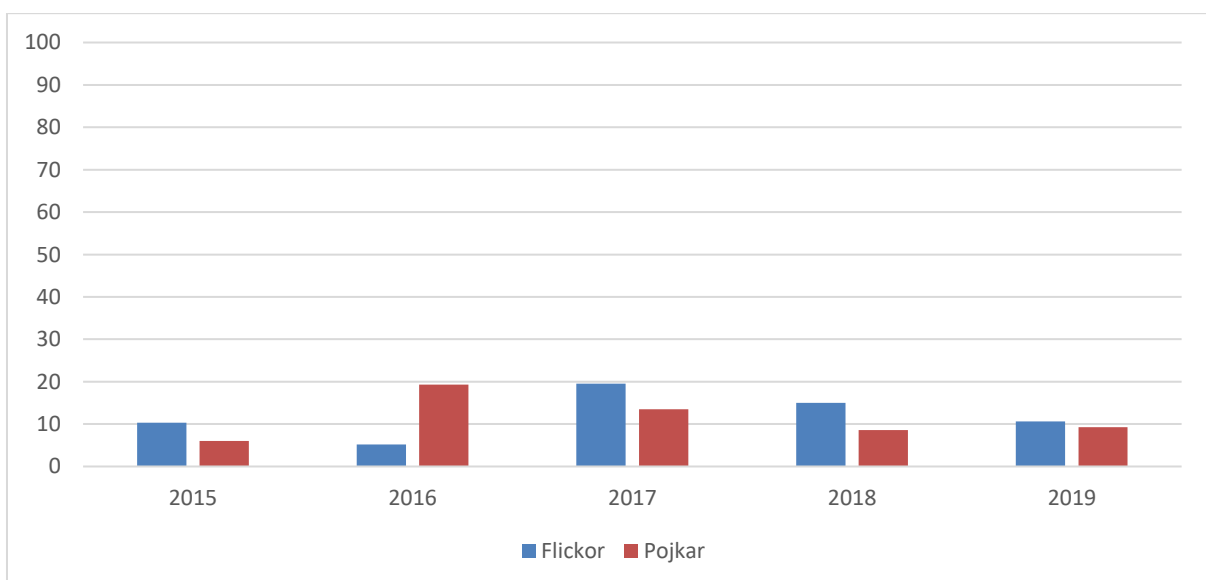
Diagram 6. Hur ofta känner du dig otrygg när du vistas ute på gator och torg kvällstid?
(andel/procent som känner sig otrygg ibland, för det mesta/alltid)

Av diagrammet kan vi se att det är flickorna som känner sig otrygga ute. Det är en liten minskning sedan förra året. 2018 var det 11,3 procent av flickorna som *alltid* eller *för det mesta* kände sig otrygga när de vistades ute på gator och torg kvällstid, i år är siffran 10,6 procent. Det ställdes också frågor om trygghet under skoltid och där upplevde 8,5 procent av flickorna respektive 2,3 procent av pojkarna otrygghet *ibland*, *alltid* eller *för det mesta*. Det är en markant minskning från föregående år vad gäller flickor och en liten minskning vad gäller pojkar. BRÅ:s Nationella trygghetsundersökning 2019 visar att det råder samma förhållande i riket i stort.

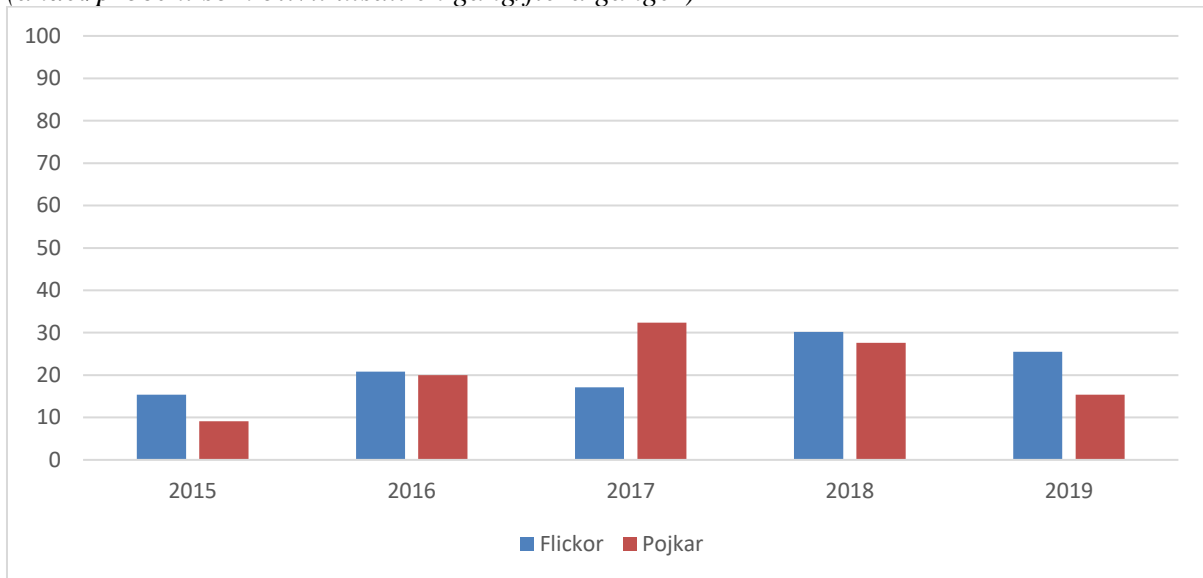
Diagram 7. Har du blivit utsatt för våld från någon närstående?

(andel/procent som blivit utsatta en gång/flera gånger)

Totalt har 10 procent av eleverna blivit utsatta för våld av närstående och det är nästan jämnt fördelat över könen det här året, medan tidigare två år var större andel flickor än pojkar utsatta. Det handlar till störst del om fysiskt våld, men såväl psykiskt, materiellt, socialt och sexuellt våld förekommer bland svaren.

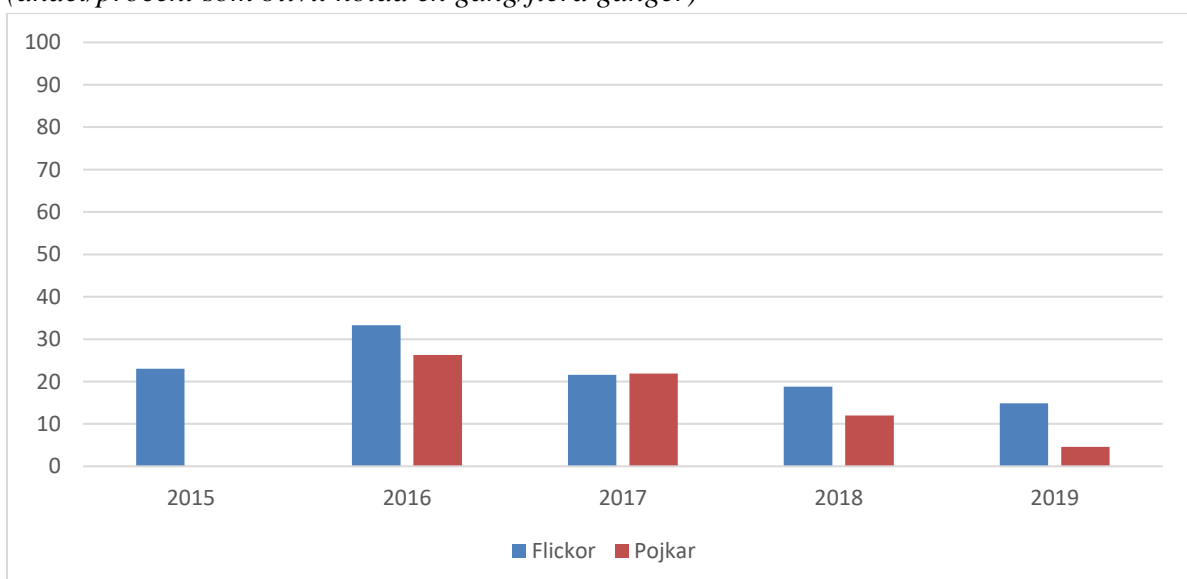
Diagram 8. Har du blivit utsatt för fysiskt våld?
(andel/procent som blivit utsatt en gång/flera gånger)

Totalt 20 procent av eleverna har blivit utsatta för fysiskt våld. Sett över åren är det större andel flickor (förutom 2017 då det var större andel pojkar).

BRÅ:s Skolundersökningen från 2017 visar att 17,6 procent av flickorna har varit utsatt för misshandel under de senaste 12 månaderna. Motsvarande siffra bland pojkarna är 26,4 procent.

Diagram 9. Har du blivit hotad så att du känt dig rädd?
(andel/procent som blivit hotad en gång/flera gånger)

Totalt har 10 procent av eleverna blivit hotade så att de känt sig rädda. Det är större andel flickor än pojkar. Det är lika stor andel som känt sig hotade en gång eller flera gånger.

BRÅ:s Skolundersökningen från 2017 att 16,8 procent av flickorna har blivit utsatta för hot under de senaste 12 månaderna. Motsvarande siffra för pojkarna är 9,7 procent.

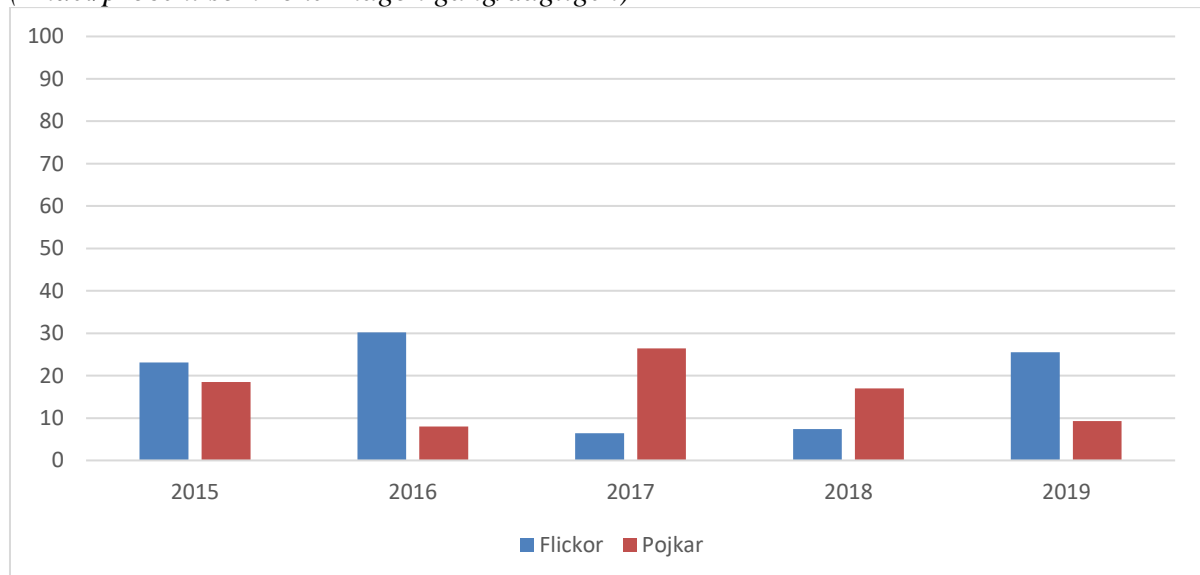
3.2 Elevernas droganvändning

I detta avsnitt redovisas resultatet under respektive drog (tobak, alkohol, narkotika och andra berusningsätt).

Tobak

Diagram 10. Röker du?

(Andel/procent som röker någon gång/dagligen)

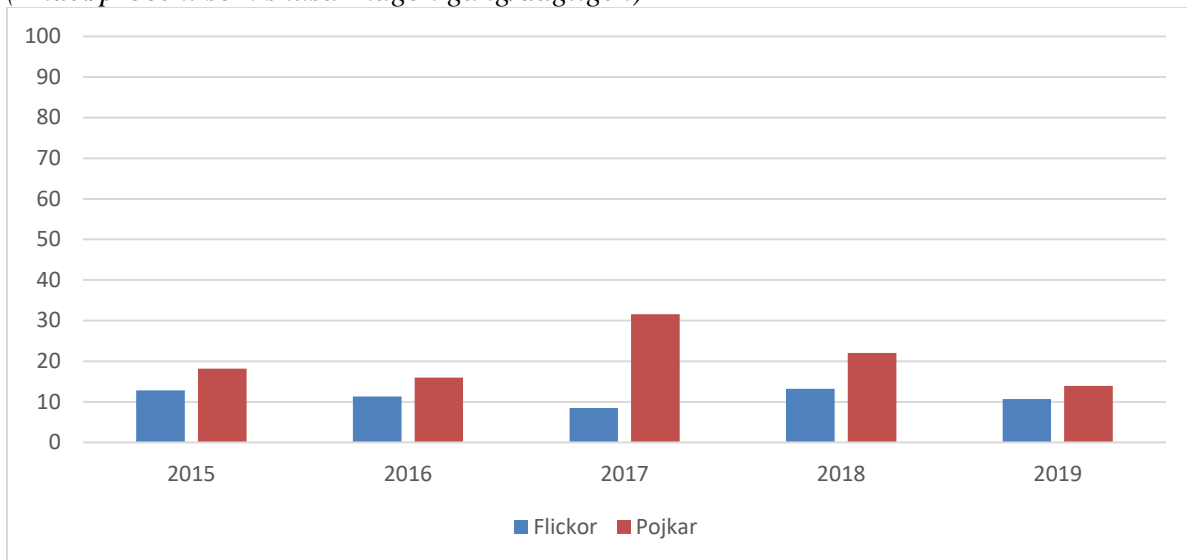

Den totala andelen elever som röker har ökat från föregående år. 18 procent av eleverna totalt röker. Det är en betydligt större andel flickor som röker i jämförelse med de två tidigare åren. Bland pojkarna är det en minskning jämfört med tidigare två år.

Ser vi på kommunerna tillsammans är det 25,5 procent av flickorna som röker och bland pojkarna är motsvarande siffra 9,3 procent. Jämför vi med riket röker 12 procent av flickorna och bland pojkarna är motsvarande siffra 8 procent. Enkäten visar inga skillnader mellan könen i debutålder för rökning. Den största andelen flickor och pojkar röker för första gången innan de fyllt 14 år.

Diagram 11. Snusar du?

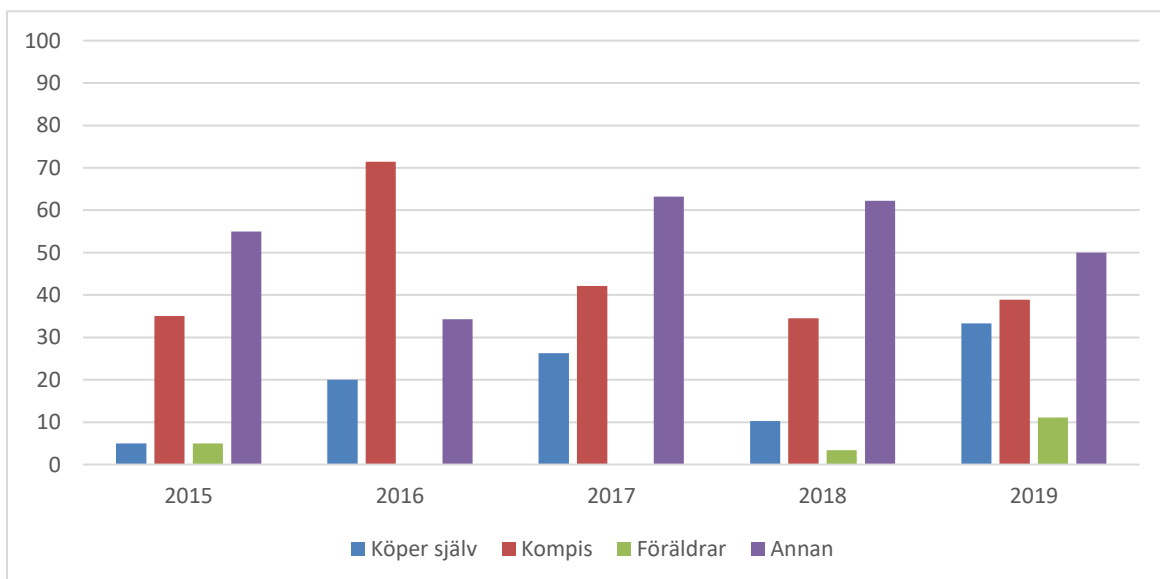
(Andel/procent som snusar någon gång/dagligen)

Diagrammet visar att den totala andelen elever som uppger att de snusar någon gång/dagligen är 12,2 procent vilket är en minskning med 5,7 procent från 2018. 8,9 procent anger att de snusar dagligen. Det är större andel pojkar än flickor som snusar, 10,7 procent av flickorna snusar och 13,9 procent av pojkarna. Den vanligaste debutåldern för snus är 12 år för pojkar och 14 för flickor. I riket snusar 3 procent av flickorna och bland pojkarna är motsvarande siffra 13 procent.

Diagram 12. Hur får du tag på tobak?

(Andel/procent av användarna)

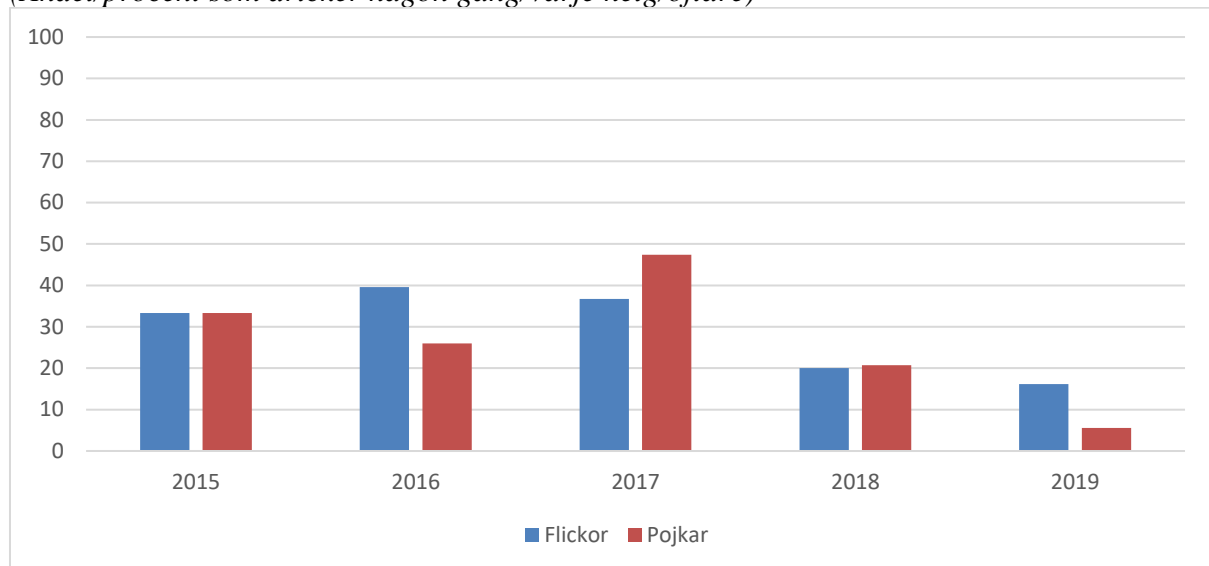
Det här året visar undersökningen liksom tidigare år att de två vanligaste sätten att få tag i tobak är via en annan person eller kompis. I år är det 11,1 procent av eleverna som svarat att

de fått tobak från sina föräldrar, vilken är den högsta siffran sedan undersökningen startade. Även andelen som köper själv är det här året högre än alla tidigare år.

Alkohol

Diagram 13. Alkoholkonsument

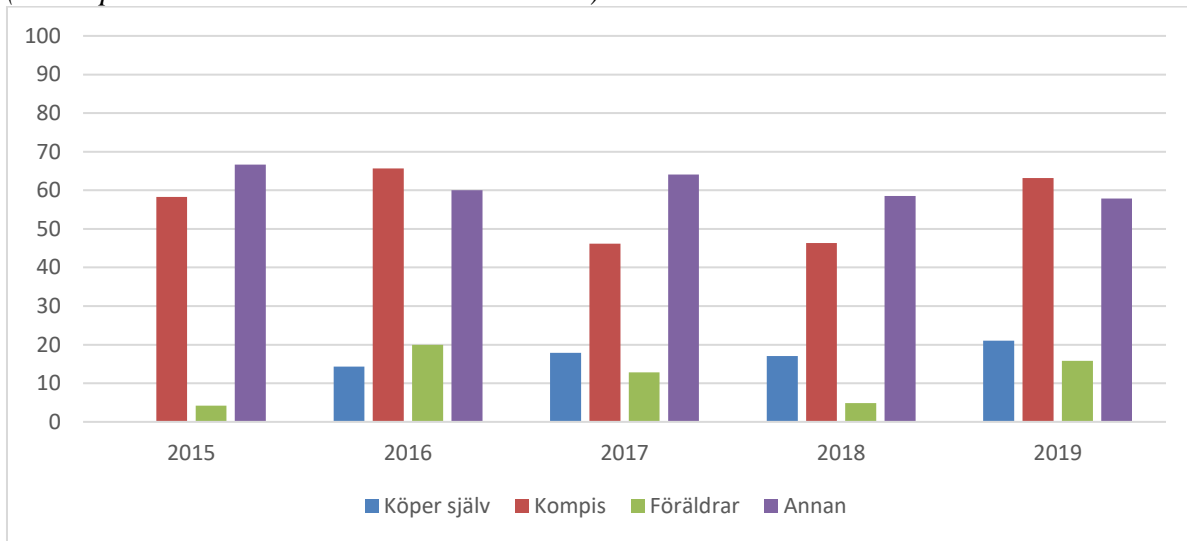
(Andel/procent som dricker någon gång/varje helg/oftare)

Årets undersökning visar att 11 procent av eleverna i år 9 är alkoholkonsumenter, vilket är nästintill en halvering från föregående år. I år är det en större andel flickor jämfört med pojkar som dricker alkohol. 16,2 procent av flickorna är alkoholkonsumenter och för pojkarna är motsvarande siffra 5,6 procent. Motsvarande siffra för riket är 46 procent för flickorna och 38 procent för pojkarna.

Flickornas alkoholkonsumtion domineras av alkoholisk/starkcider och sprit. Bland pojkarna är det jämnt fördelat mellan starköl, alkoholisk/starkcider och sprit. Undersökningen visar att den vanligaste åldern för det första berusningstillfället är 14 år. Totalt 10 procent av eleverna har någon gång druckit hemtillverkad sprit, vilket är en minskning med de tidigare två åren. Jämför vi med CAN:s undersökning och tittar på den geografiska uppdelningen och jämför med Norra Sverige (de fyra nordligaste länen) är det 8 procent som druckit hemtillverkad sprit.

Diagram 14. Hur får du tag på alkohol?
(Andel/procent av dem som använder alkohol)

Diagrammet visar att de två vanligaste sätten att få tag på alkohol är via kompis eller annan person. Andelen elever som får alkohol från sina föräldrar har ökat. I år är det vanligare att det är pojkar än flickor som får alkohol från sina föräldrar.

Diagram 15a. När tror du det är vanligast att ungdomar gör sin alkoholdebut?
(Andel/procent)

Vilhelmina

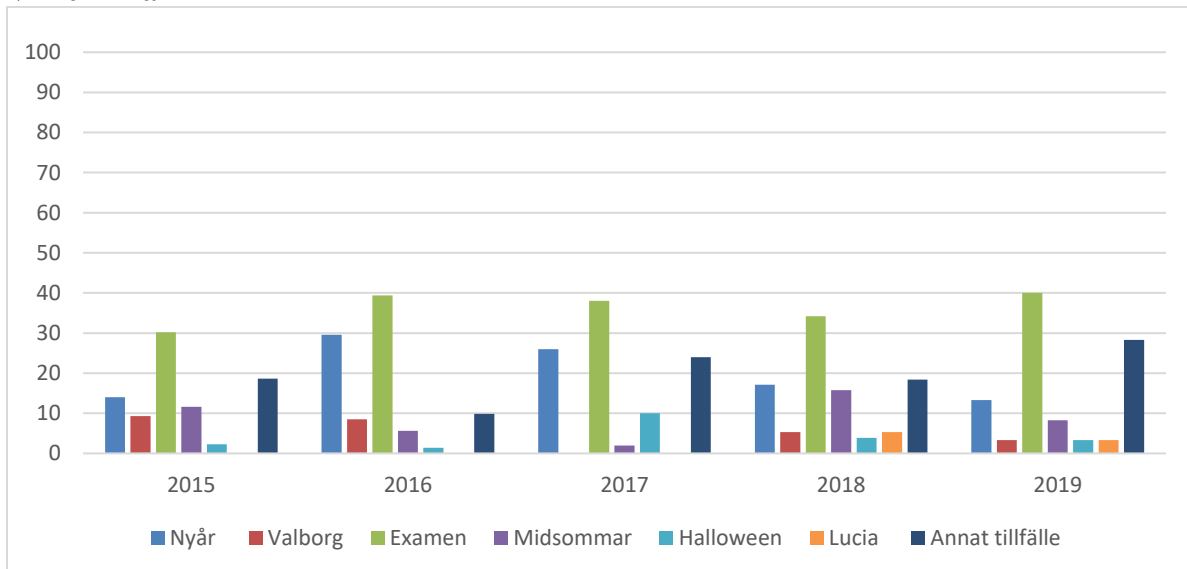
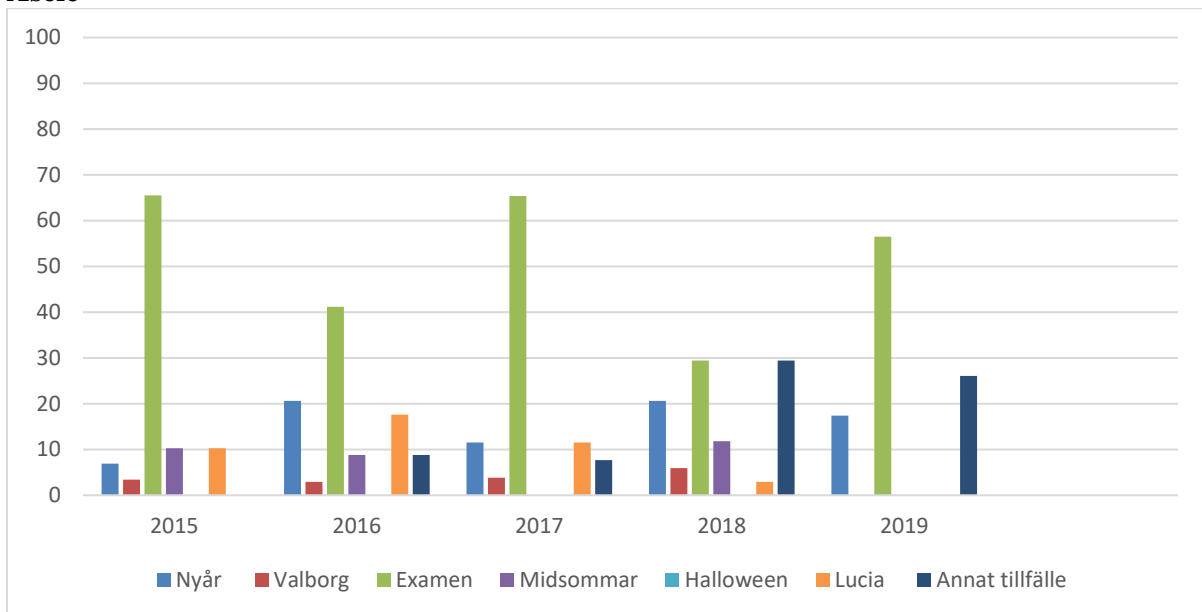

Diagram 15b. När tror du det är vanligast att ungdomar gör sin alkoholdebut?
(Andel/procent)

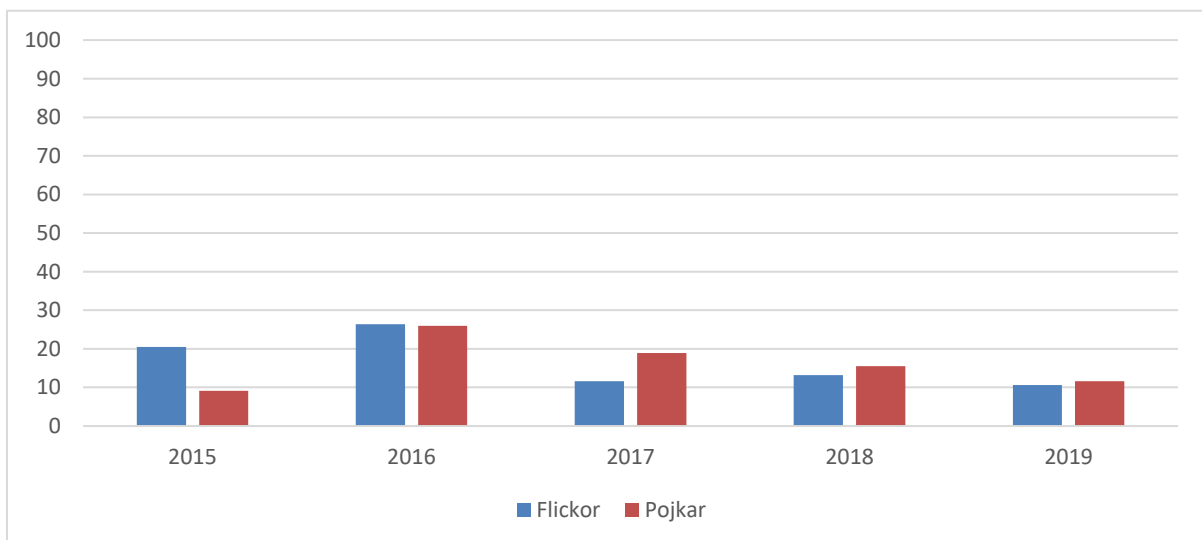
Åsele

Både i Vilhelmina och i Åsele svarar eleverna att examen är det vanligaste tillfället för ungdomar att dricka alkohol för första gången. Annat tillfälle kommer därefter och följt av nyår.

Diagram 16. Har du åkt ett motorfordon med en berusad förare?

(Andel/procent)

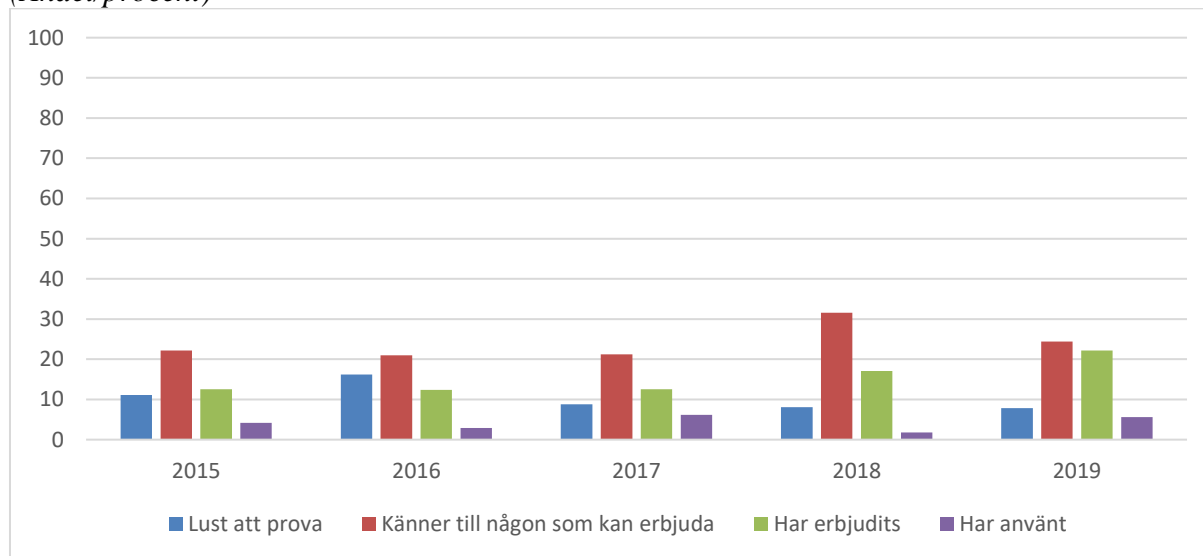
Totalt är det 11,1 procent som åkt med en berusad förare vilket är en minskning från föregående år. Eleverna svarade också på frågan om de själva kört berusade, vilket 4,4 procent svarade att de gjort och det är likt föregående år. I riket har 5 procent av pojkarna och

6 procent flickorna åkt med en berusad förare. 7 procent av pojkarna har själva kört och 5 procent av flickorna.

Narkotika

Diagram 17. Elever som känner lust att prova/känner till någon som kan erbjuda/har erbjudits/ använt

(Andel/procent)

I år är det större andel flickor än pojkar som har lust att prova narkotika och förra året var det tvärtom. Det är ungefär lika stor andel flickor som pojkar som känner till någon som kan erbjuda, men det är större andel pojkar än flickor som har erbjudits narkotika.

Undersökningen visar det här året en ökning av andelen elever som har använt narkotika.

Tittar vi på riket är det totalt 7 procent av eleverna i årskurs nio som använt narkotika.

3.3 Andra berusningssätt

Tabletter eller annan berusning

6,3 procent av eleverna har någon gång berusat sig på annat än alkohol och narkotika. De har svarat att de berusat sig med sniffning/buffning, nädroger, tabletter eller annat.

Kosttillskott och dopning

Undersökningen visar att 5,6 procent av eleverna har använt kosttillskott och det är endast pojkarna som gjort det vilket är en minskning från föregående år. 2,2 procent av eleverna har svarat att de använt dopningspreparat.

3.4 Föräldrars förhållningssätt

I enkäten ställs frågor om elevernas uppfattning om deras föräldrar känner till att de dricker alkohol och 38,1 procent svarar att föräldrarna inte känner till att de dricker. Det är en minskning sedan tidigare år. 33,3 procent tror att föräldrarna känner till *en del* av konsumtionen, medan 28,6 procent tror att föräldrarna känner till *all* deras konsumtion.

Det ställs även en fråga om föräldrarna tillåter att de dricker och då svarar 38,1 procent att de uppfattar att föräldrarna tillåter. Det är betydligt större andel pojkar än flickor som uppger att de har tillåtande föräldrar.

I enkäten finns en fråga som handlar om föräldrarna känner till var elevernas vistas på fredag- och lördagskvällar. Andelen elever som uppger att deras föräldrar *alltid* vet var de är ligger på 67,8 procent. 27,8 procent svarar att föräldrarna *ibland* vet var de är.

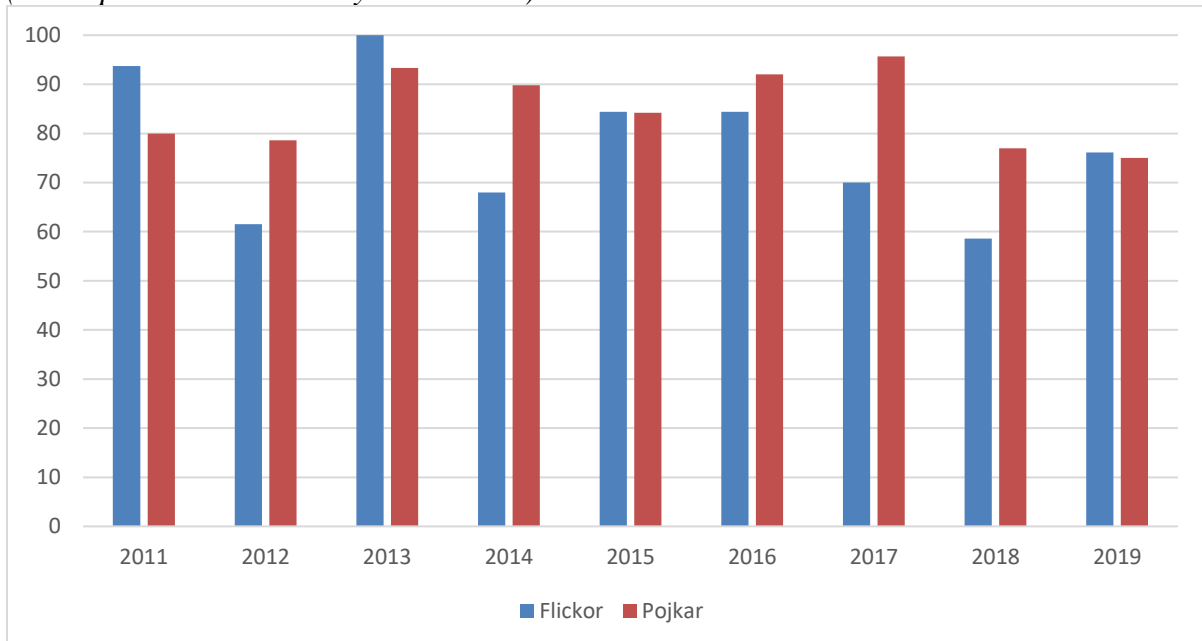
4. Resultat gymnasiet årskurs 2

I detta avsnitt redovisas de övergripande resultaten för år 2. Där det är möjligt görs jämförelser med resultaten från CAN:s undersökning.

4.1 Elevernas sociala situation

Diagram 18. Hur trivs du i skolan?

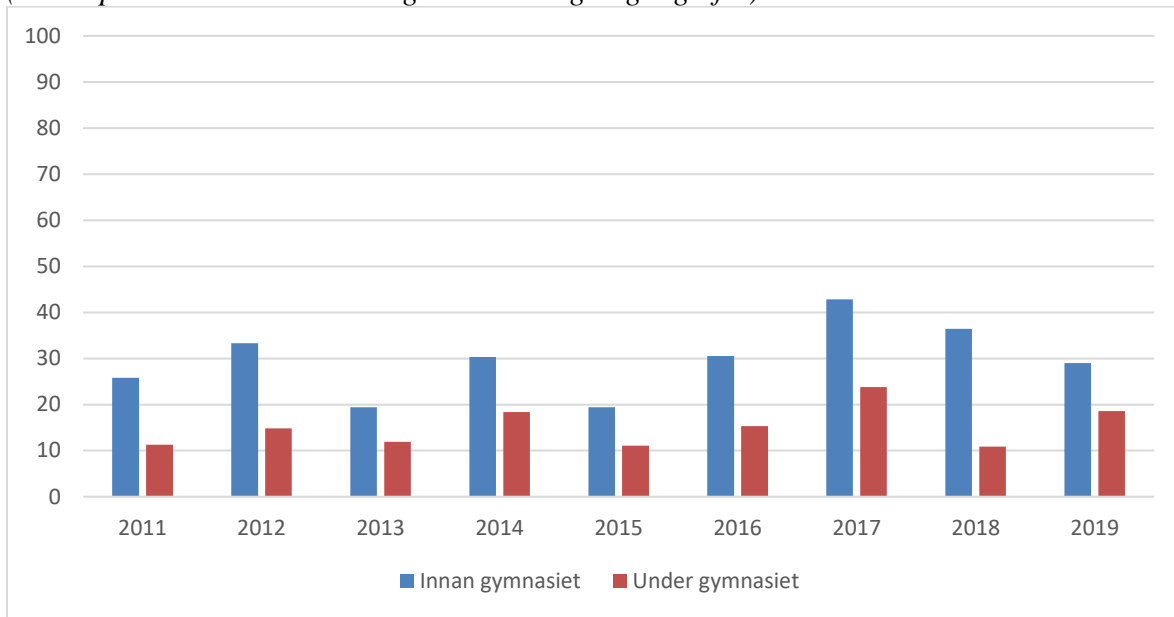
(Andel/procent som trivs mycket bra/bra)

Undersökningen visar att eleverna i hög grad trivs i skolan och i år är trivseln ungefär lika hög bland flickor som pojkar till skillnad från de tre föregående åren. Bland de som inte svarat att de trivs bra eller mycket bra har den största andelen valt svarsalternativet varken/eller. 8,2 procent av eleverna totalt svarar att de trivs dåligt eller mycket dåligt. Jämför vi med riket trivs eleverna i Vilhelmina något sämre än riksnittet som är 82 % bland flickorna och 85 % bland pojkarna.

Diagram 19. Har du känt dig mobbad?

(Andel/procent som har känt sig mobbad någon gång/ofta)

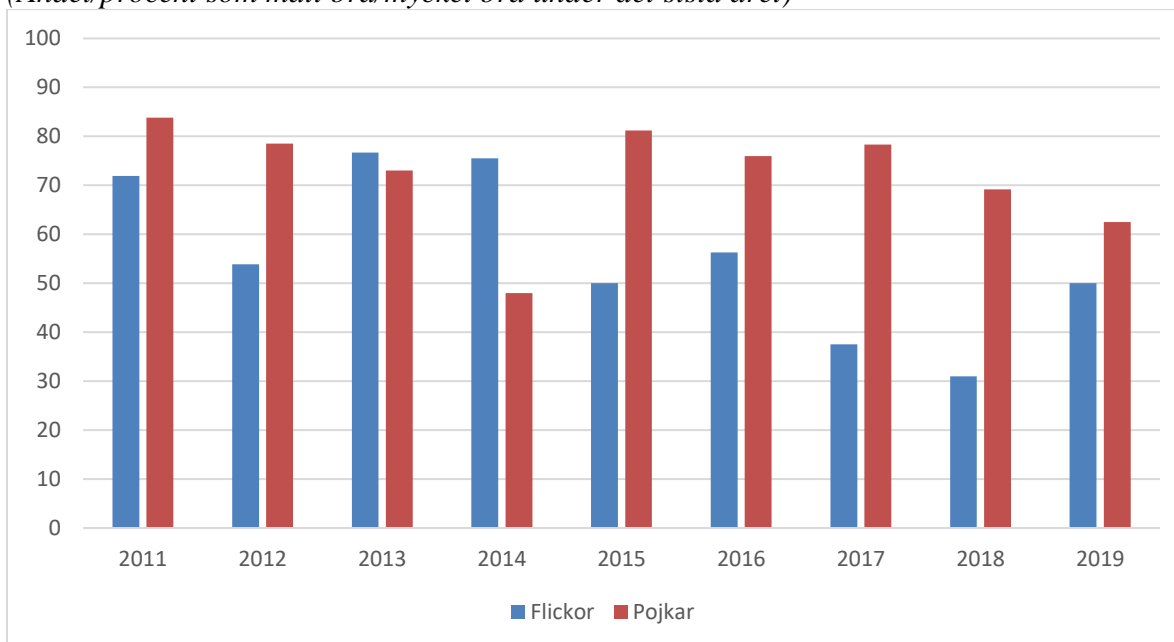

Liksom tidigare år är det större andel som känt sig mobbade innan de började på gymnasiet.

Det är större andel flickor som har känt sig mobbade både innan och under gymnasiet.

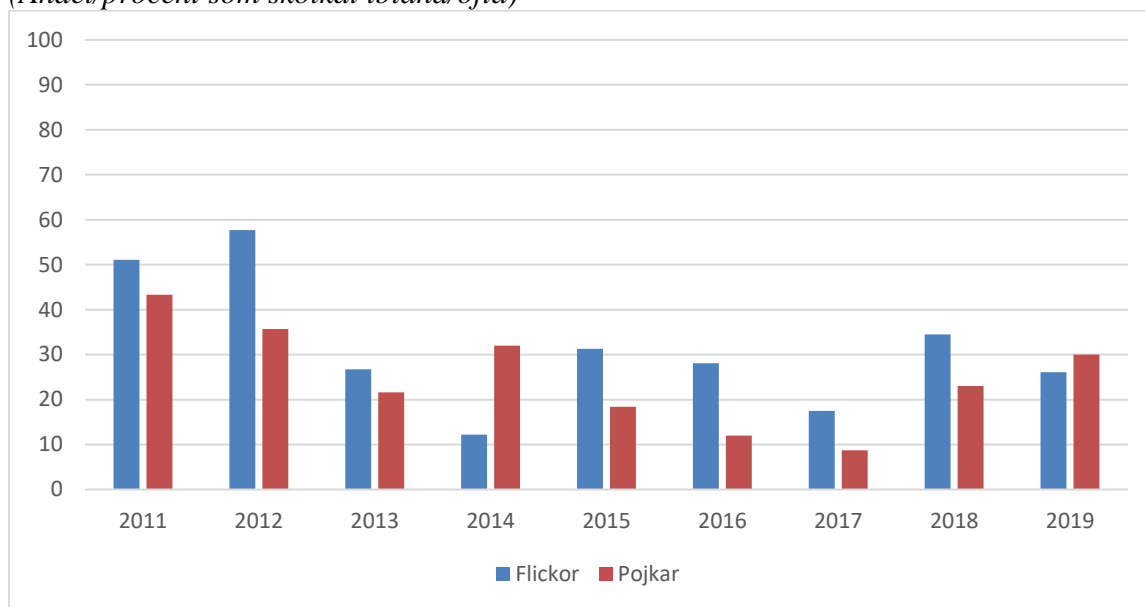
Diagram 20. Hur upplever du ditt eget mående?

(Andel/procent som mått bra/mycket bra under det sista året)

55,8 procent av eleverna upplever sitt mående som bra/mycket bra vilket är en ökning från föregående år då siffran låg på 49,1 procent. Det är större andel flickor det här året som upplever sitt mående som bra/mycket bra än föregående två år. Undersökningen visar att 26,1 procent av flickorna och 7,5 procent av pojkarna upplever sitt mående som dåligt/mycket dåligt. Det är större andel flickor än pojkar som uppger att de mår mycket dåligt.

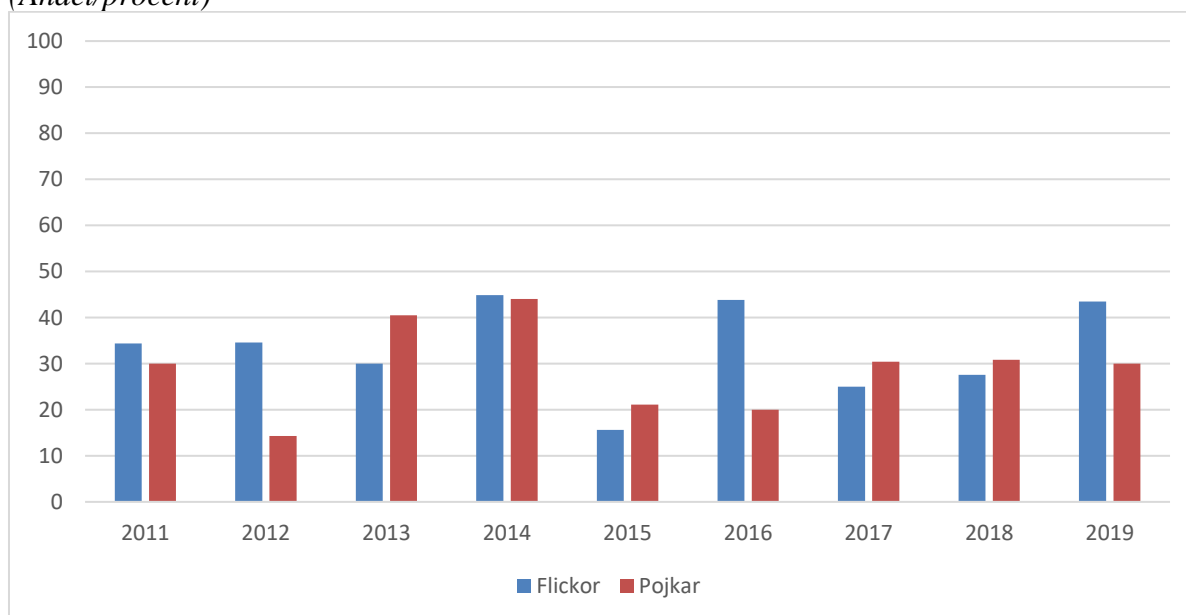
Diagram 21. Brukar du vara borta från skolan utan giltig anledning?
(Andel/procent som skolkat ibland/ofta)

28 procent av eleverna uppger att de ibland eller ofta varit borta från skolan utan anledning, vilket är ungefär likt med föregående år, men en ökning från 2015-2018. Större andel pojkar än flickor uppger att de skolkar. Vilhelmina ligger under rikssnittet vad gäller skolka.

Motsvarande siffror för riket gällande skolka är bland flickor 36 procent och bland pojkar 37 procent.

Diagram 22. Är du medlem i organisation/förening
(Andel/procent)

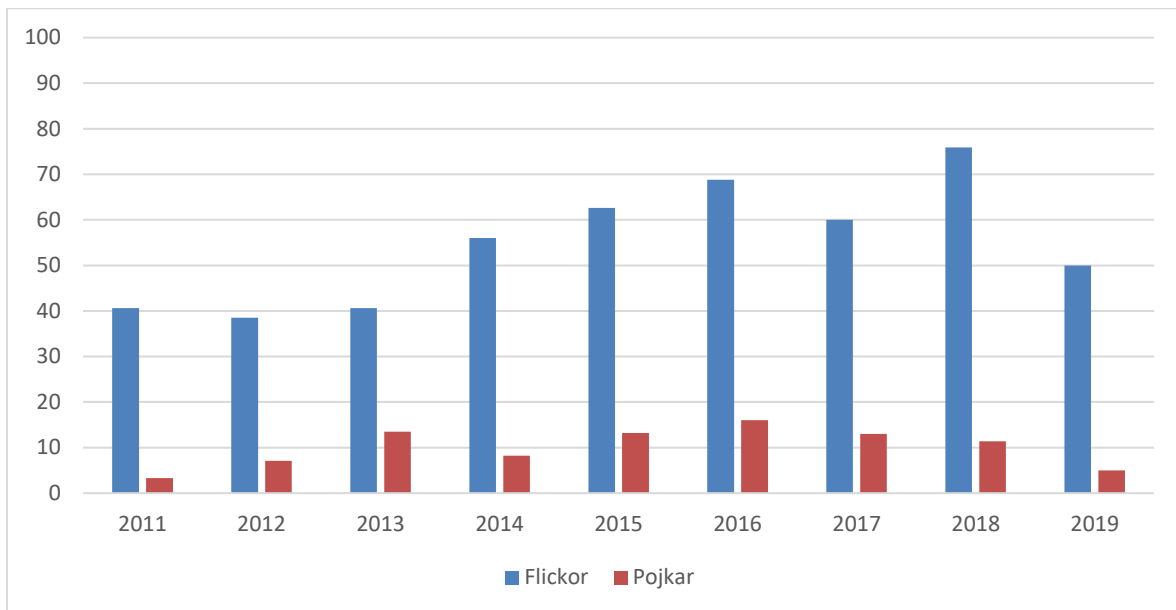

Andelen elever som är medlem i någon/några organisationer eller föreningar är i år 37,2 procent vilket är en ökning från föregående år. Det är större andel flickor än pojkar som det

här året är föreningsanslutna. De som inte är föreningsanslutna uppger att de istället är med kompisar, är ute på nätet, tränar själv, studerar eller jobbar.

Diagram 23. Hur ofta känner du dig otrygg när du vistas ute på gator och torg kvällstid?

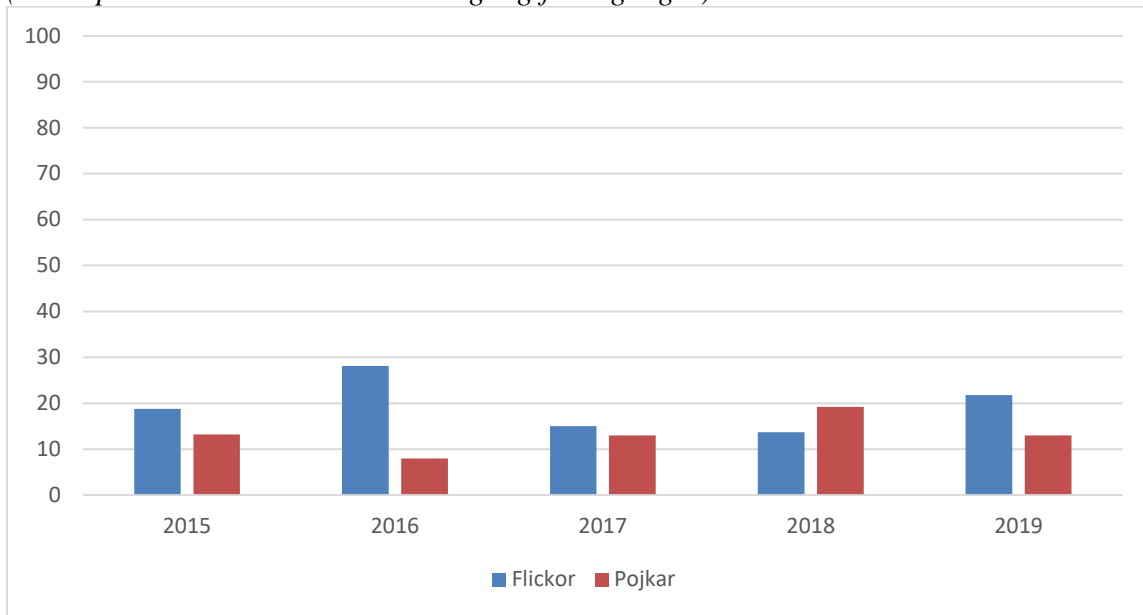
(andel/procent som känner sig otrygg ibland/för det mesta/alltid)

Diagrammet visar att det är betydligt större andel flickor än pojkar som känner sig otrygga. Otryggheten bland flickorna har ökat de föregående åren, men 2019 ser vi en minskning.

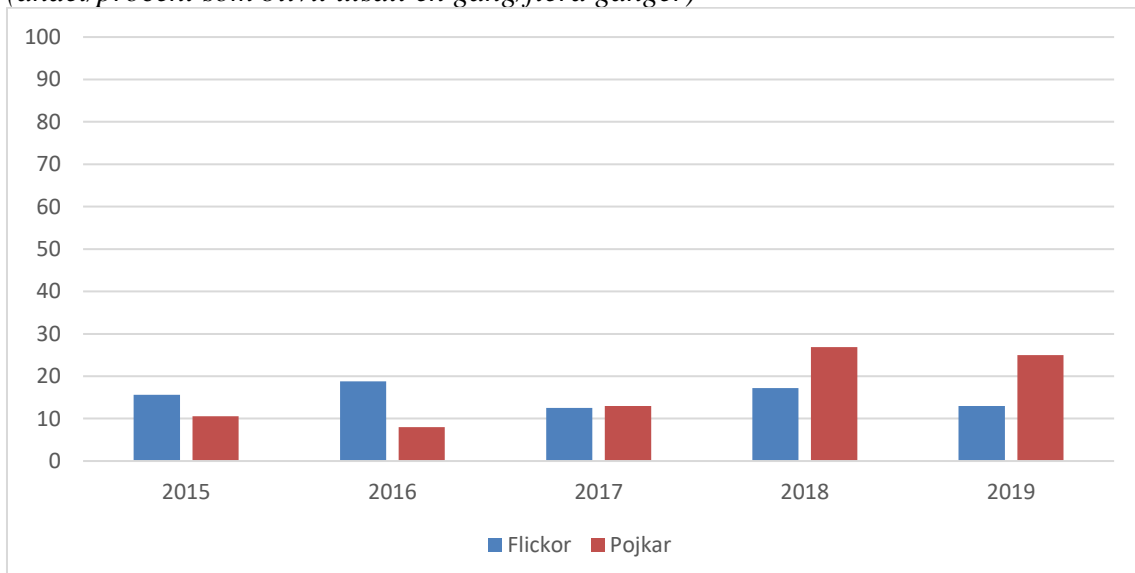
Det ställs även frågor om hur trygg/otrygg eleverna känner sig på andra platser. Resultatet visar att på skolan känner sig 15,2 procent av flickorna otrygga (ibland/för det mesta/alltid) vilket är en ökning från 2018, men en minskning från 2017 då andelen låg på 35 procent. 7,5 procent av pojkarna svarar att de känner sig otrygga på skolan (ibland/för det mesta/alltid) vilket är en minskning från föregående år. I sitt bostadsområde kvällstid är 23,9 procent av flickorna otrygga, en minskning från föregående år, och 5 procent av pojkarna, vilket är en liten ökning från föregående år.

Diagram 24. Har du blivit utsatt för våld från någon närstående?
(andel/procent som blivit utsatta en gång/flera gånger)

Det är totalt 16,3 procent av eleverna som uppger att de blivit utsatta för våld från närstående. Det här året är det större andel flickor än pojkar. De vanligaste formerna av våld eleverna blivit utsatta för är fysiskt, psykiskt eller socialt (isolerad, förhindrad att umgås med andra) våld. Bland svaren förekommer också de som blivit utsatta för sexuellt och materiellt våld.

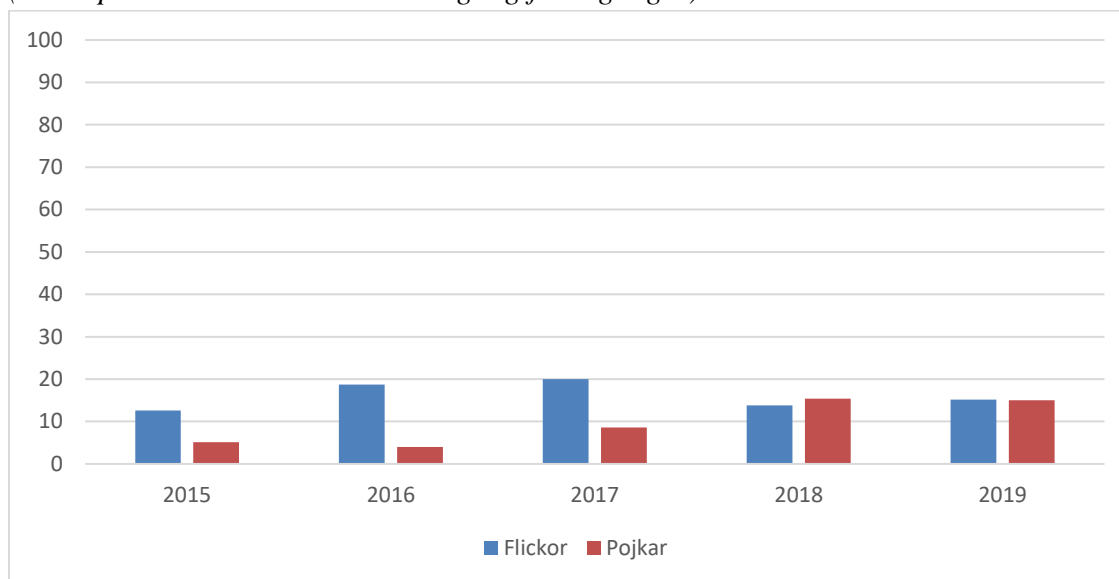
Diagram 25. Har du blivit utsatt för fysiskt våld?
(andel/procent som blivit utsatt en gång/flera gånger)

Totalt har 21,9 procent av eleverna blivit utsatta för fysiskt våld. De senaste tre åren är det större andel pojkar än flickor. Den största andelen av de som svarat uppger att de blivit utsatta vid ett tillfälle.

Diagram 26. Har du blivit hotad så att du känt dig rädd?

(andel/procent som blivit hotad en gång/flera gånger)

Det är totalt 15,1 procent av eleverna som blivit hotade och det är jämnt fördelat över könen.

Det är lika stora andelar som blivit hotade en gång som flera gånger.

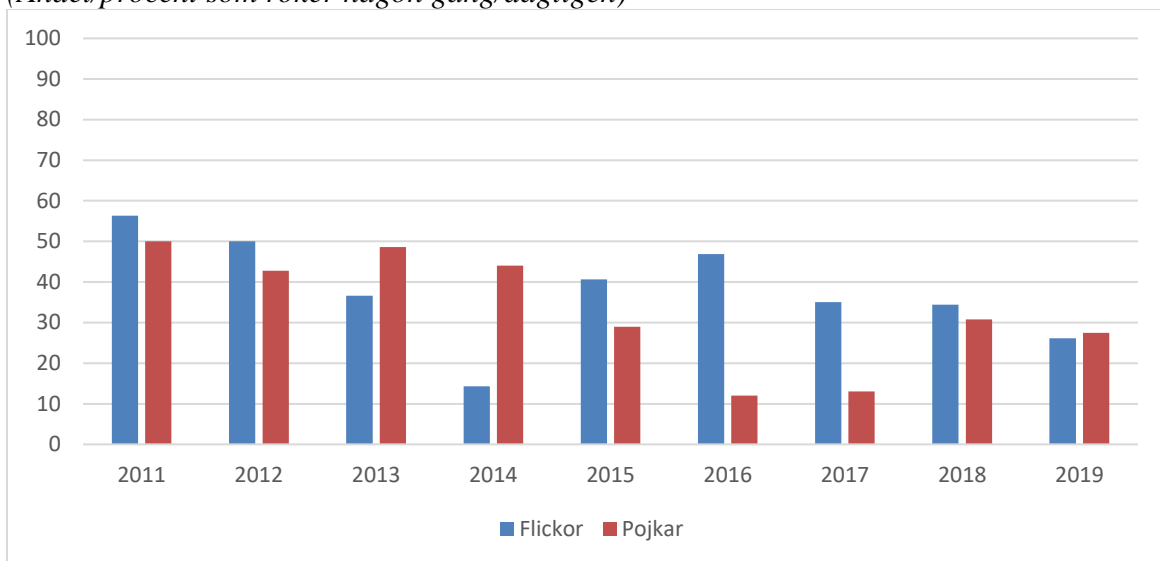
4.2 Elevernas droganvändning

I detta avsnitt redovisas resultatet under respektive drog (tobak, alkohol, narkotika och andra berusningssätt) I text och tabeller visas de områden inom vilka den största förändringen skett. Jämförelser görs med CAN:s rapport i förekommande fall. I tabellbilagan visas det kompletta resultatet.

Tobak

Diagram 27. Röker du?

(Andel/procent som röker någon gång/dagligen)

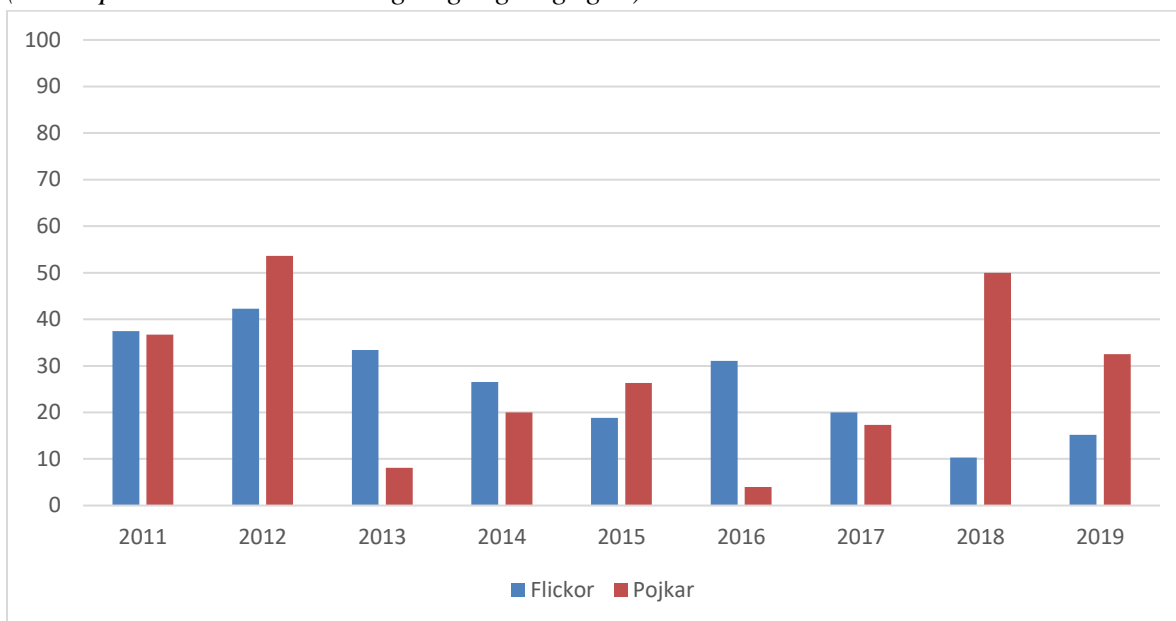

Den totala andelen elever som röker någon gång eller dagligen är 26,8 procent vilket är en minskning från 2018. Det är något högre andel pojkar än flickor som röker. De senaste fyra åren ser vi en minskning av andelen flickor som röker, medan det bland pojkarna har skett en ökning.

Jämför vi med riket röker 20 procent totalt, varav 21 procent flickor och 20 procent pojkar.

Diagram 28. Snusar du?

(Andel/procent som snusar någon gång/dagligen)

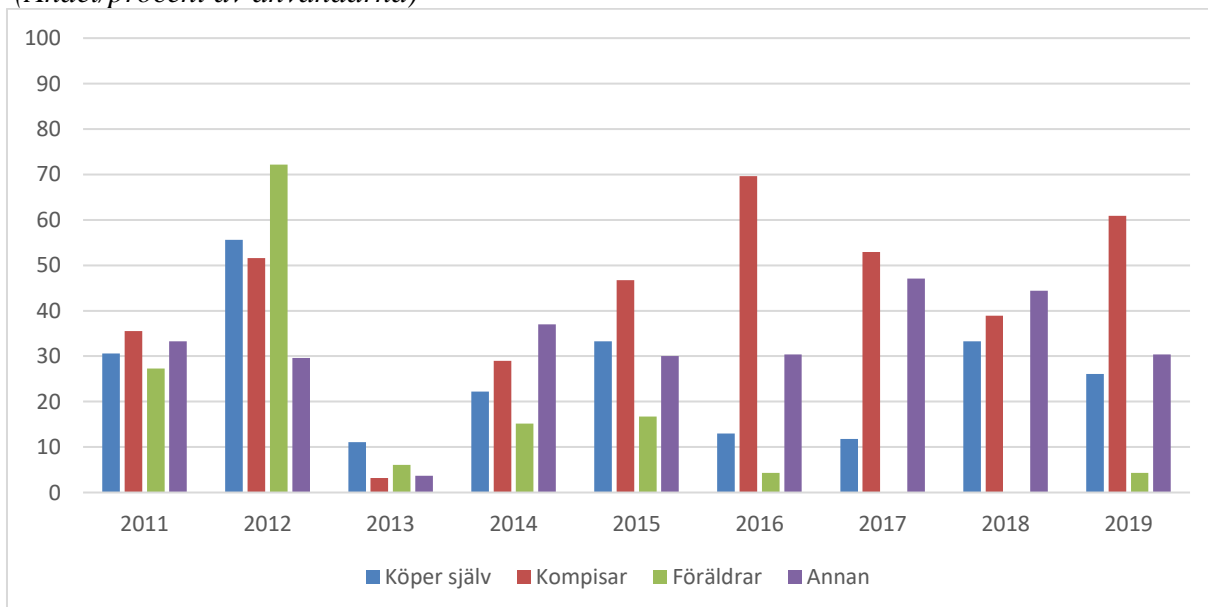

Totalt är det 23,7 procent av eleverna som uppger att de snusar någon gång eller dagligen, vilket är en minskning från föregående år då siffran låg på 29,1 procent. Det är en större andel pojkar än flickor som snusar.

Andelen flickor i riket som snusar är 10 procent och bland pojkarna 22 procent.

Diagram 29. Hur får du tag på tobak?

(Andel/procent av användarna)

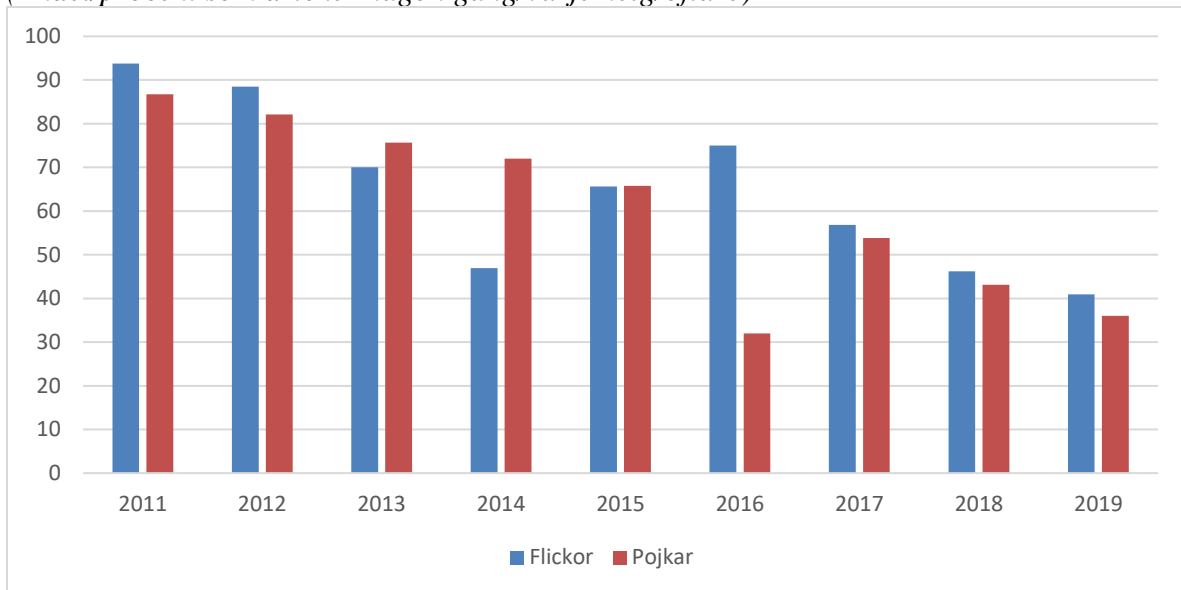

Diagrammet visar att det vanligaste sättet för eleverna att få tag i tobak är via kompisar, från annan person eller att köpa själv. Andelen elever som fått tobak från sina föräldrar är i år 4,3 procent.

Alkohol

Diagram 30. Alkoholkonsument

(Andel/procent som dricker någon gång/varje helg/oftare)

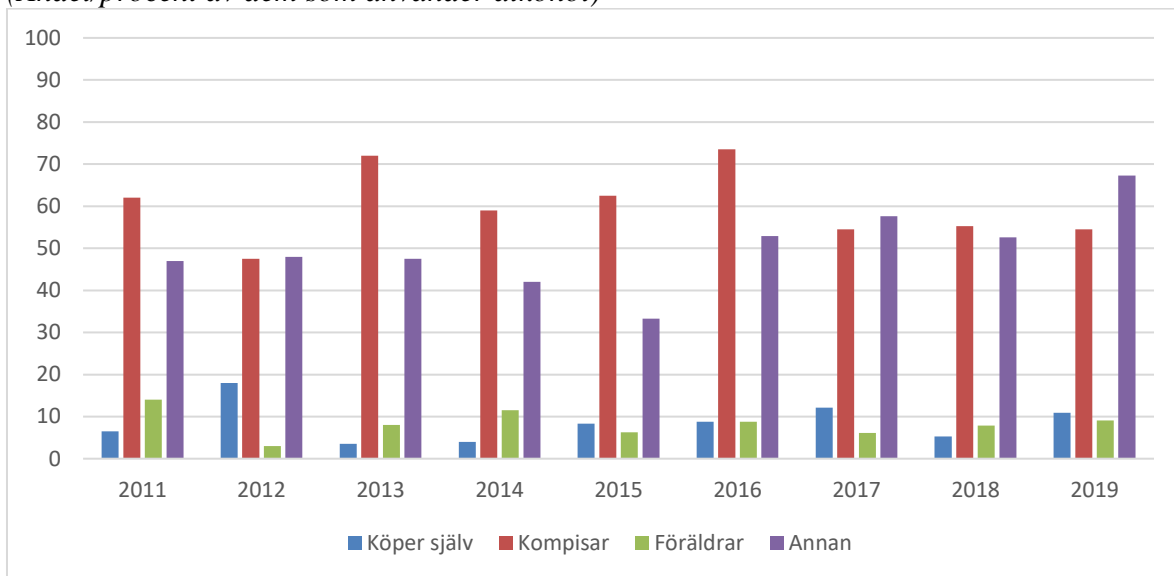

Andelen alkoholkonsumenter ligger i år på totalt 38,6 procent. Varje år sedan 2015 har det skett en liten minskning av andelen alkoholkonsumenter. Det är relativt jämn andel flickor och pojkar som dricker alkohol.

I jämförelse med riket är 71 procent av flickorna alkoholkonsumenter och för pojkarna är motsvarande siffra 67 procent.

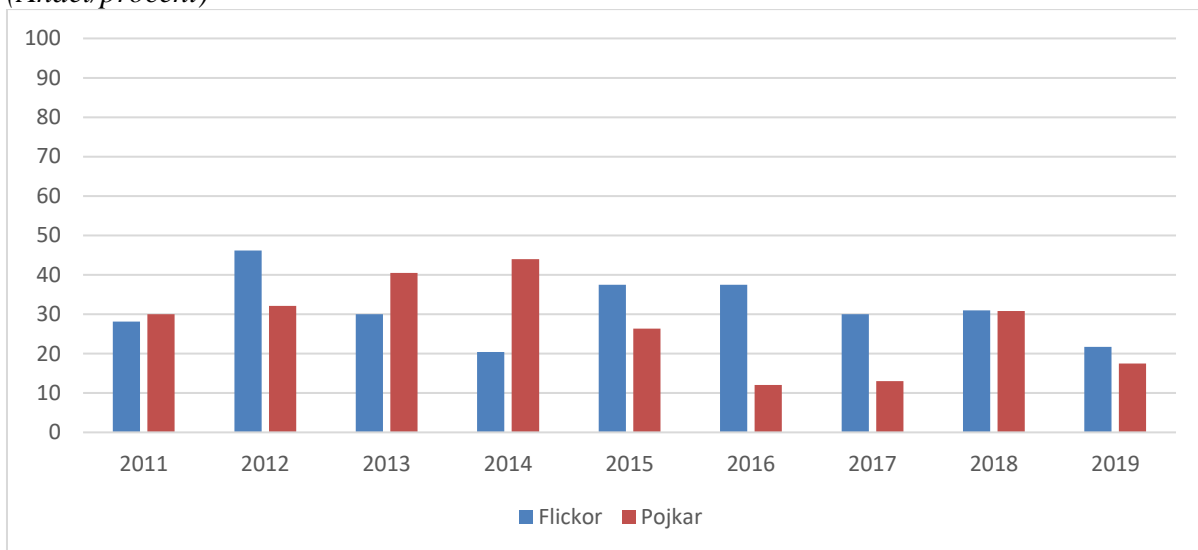
Flickornas konsumtion utgörs framförallt av alkoholisk/starkcider, sprit, vin, starköl och folköl. Pojkarnas konsumtion utgörs av starköl, alkoholisk/starkcider, sprit och folköl. Bland eleverna totalt är det 38,2 procent som druckit hemtillverkad sprit. I norra Sverige (de fyra nordligaste länen) är motsvarande siffra 17 procent.

Diagram 31. Hur får du tag på alkohol?
(Andel/procent av dem som använder alkohol)

Vanligaste sättet att få tag i alkohol är via annan person, följt av kompisar. 9,1 procent av eleverna får alkohol från sina föräldrar.

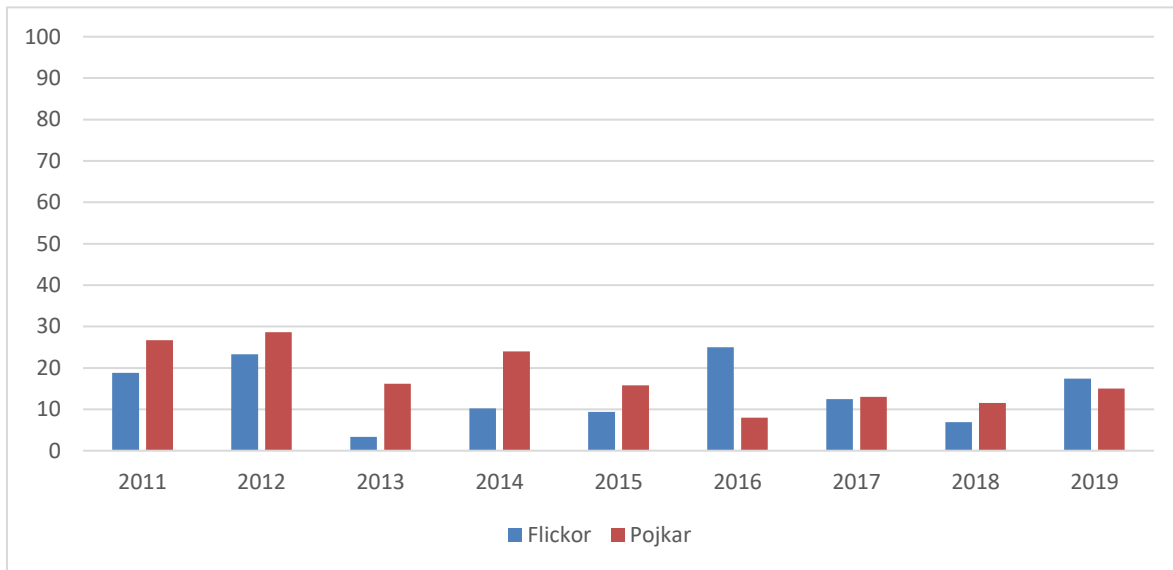
Diagram 32. Har du åkt ett motorfordon med en berusad förare
(Andel/procent)

Andelen elever som svarat att de åkt med berusad förare är totalt 19,8 procent vilket är en minskning från de två föregående åren. De senaste fem åren är det större andel flickor än pojkar som åkt med en berusad förare.

Diagram 33. Har du själv kört ett motorfordon berusad?

(Andel/procent)

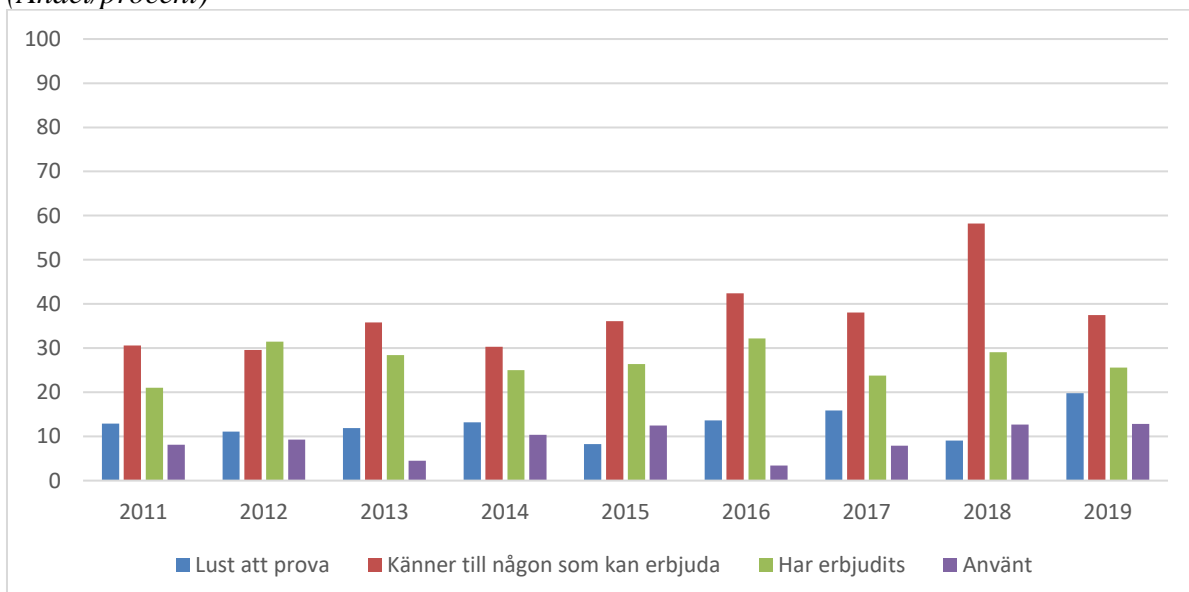

Årets undersökning visar att andelen elever som kört ett motorfordon berusad är 16,3 procent, vilket är en ökning från föregående två år. Det är en något större andel flickor än pojkar som har kört påverkad.

Narkotika

Diagram 34. Elever som har lust att prova/känner till någon som kan erbjuda/har erbjudits/använt

(Andel/procent)

Undersökningen visar att det är 12,8 procenten av eleverna som någon gång använt narkotika vilket är lika stor andel som förra året. 19,8 procent av eleverna har haft lust att prova

narkotika och det är den högsta andelen under de år som undersökningen genomförts. Jämför vi med riket och de som har använt narkotika (de senaste 12 månaderna) är det totalt 16 procent.

4.3 Andra berusningsätt

Tabletter eller annan berusning

7 procent av eleverna har någon gång berusat sig på annat än alkohol och narkotika vilket är lika stor andel som förra året. De har svarat att de berusat sig med tabletter, sniffning/buffning, nättdroger eller annat.

Kosttillskott

10,5 procent av eleverna har använt kosttillskott vilket är en ökning från föregående år då andelen låg på 7,3 procent.

Dopning

2016 hade ingen elev använt dopingpreparat. 2017 visade resultatet att det var 2,5 procent av eleverna som använt dopingpreparat och 2018 var det 3,6 procent. Det här året är det totalt 3,5 procent av eleverna som använt dopingpreparat.

4.4 Föräldrars förhållningssätt

I enkäten ställs frågor om elevernas uppfattning om deras föräldrar känner till att de dricker alkohol och då svarar 21,8 procent nej, vilket är en ökning från förra året. 45,5 procent av eleverna tror att föräldrarna känner till *en del* av deras konsumtion och 32,7 procent svarar att föräldrarna helt och hållet känner till hur mycket de dricker.

52,7 procent av eleverna uppfattar att föräldrarna tillåter att de dricker alkohol vilket är en ökning från 2018, men likt 2017. Andelen elever som uppger att deras föräldrar *alltid vet* var de är under helgerna ligger på 72,2 procent.

5. Diskussion

I ANDT-undersökningen deltar årskurs 9 på Hembergsskolan, Strandskolan, Dikanäs och Saxnäs skolor i Vilhelmina kommun och Åsele Centralskola i Åsele kommun, samt år 2 på Malgomajskolan. Materialet i undersökningen ska användas som underlag i ett fortsatt förebyggande arbete och redovisas till eleverna, föräldrar, skolpersonal, tjänstepersoner och politiker. Viktigt att påpeka är att undersökningen inte med säkerhet kommer visa den korrekta verkligheten inom respektive kommun. Däremot kan den ses som en resurs och ett medel för att närma oss en gemensam bild av ungdomars mående och vanor.

Resultatet visar att situationen för eleverna i årskurs 9 i Åsele och Vilhelmina skiljer sig åt inom vissa områden. Vi har valt att inte benämna det i texten för att skydda elevernas anonymitet då elevunderlaget är litet. Respektive samordnare har tillgång till alla svar och även om det inte lämnas ut offentligt så kan det användas till planering av insatser. Vi vet också att eleverna i Åsele och Vilhelmina umgås med varandra på fritiden och därmed delar olika sociala sammanhang och kontexter. En del av Åseles elever i årskurs 9 väljer att gå gymnasiet i Vilhelmina därför finns det stora vinster med att samordna förebyggande insatser i de båda kommunerna. ANDT-samordningen med planering och genomförande av insatser i kommunerna kan därigenom stärkas. Det är en fördel för oss som arbetar med de här frågorna i respektive kommun, då ANDT-delen endast utgör en begränsad del av våra ordinarie tjänster.

I dialog med ungdomar kan vi bland annat få vetskap om hur ungdomars sociala situation ser ut och hur deras utsatthet och deras benägenhet att vilja använda droger kan minskas. Det skapas därigenom möjligheter för ungdomarna att själva påverka information och undervisning vad gäller ANDT. Resultatet bör användas som underlag för hälsofrämjande och förebyggande arbete exempelvis i kommunala nämnder/utskott och styrelser, föreningar och i kommunernas samverkansgrupper bestående av polis, individ- och familjeomsorg, skola och fritidsgård med flera.

5.1 Social situation

Årskurs nio

Dålig trivsel i skolan, mobbing och skolk utgör riskfaktorer för elever och påverkar ytterst skolresultatet. Aktuell forskning visar att elever som trivs och fungerar väl i skolan löper mindre risk att utveckla olika typer av problem och drogmissbruk. Det drogförebyggande

arbetet bör därför också handla om att skapa ett gott skolklimat och främja en god lärandemiljö. Det finns flera insatser som bidrar till ett gott skolklimat, förbättrar elevernas skolprestationer och därmed har goda förutsättningar att reducera bruket av ANDT.

Exempel är sådana insatser som fokuserar på:

- lärarnas sätt att möta eleverna, ex. vägledning och gränssättning, höga realistiska förväntningar
- skolans sätt att möta föräldrarna, dialog med föräldrarna
- att stärka elevernas sociala och emotionella kompetens
- att reducera förekomst av mobbning
- att utveckla arbetet med elevhälsan
- tydlig förankrad policy kring ANDT, mobbning etc.
- närvarande vuxna i skolmiljön

Glädjande att se är att de flesta eleverna i årskurs 9 trivs bra i skolan, både i Åsele och Vilhelmina kommun och att vi det här året också kan se en ökning av trivseln, framförallt hos pojkarna. Flickorna trivs något sämre i skolan och med skolarbetet och så har det varit under alla fem år med undantag för 2017. Att flickor trivs sämre kan vi även se i riket i stort.

Vad gäller skolk kan vi de senaste två åren se en minskning från föregående år. Något vi ser är att andelen elever som skolkar i Vilhelmina och Åsele ligger under riksgenomsnittet. I samtliga skolor arbetar både pedagogisk personal och elevhälsan med främjande insatser för en ökad närvaro.

Andelen föreningsanslutna är lika stor det här året i jämförelse med 2018. Ett återkommande svar bland dem som inte är med i någon förening är att de istället har ett motorintresse. I våra respektive kommuners trygghetsenkäter framgår att medborgarna upplever det störande att det buskörts i samhället. Finns det ett behov av att skapa organiserade mötesplatser för dessa ungdomar? Studier visar att ungdomarnas deltagande i organiserad fritidsverksamhet är en skyddsfaktor och därför känns det viktigt att värva och behålla ungdomarna så länge som möjligt i föreningslivet.

Jämför vi med första året som frågan ställdes om upplevd trygghet utomhus så ser vi att det 2019 är en mindre andel av flickorna som känner sig otrygga i samhället. Det är ändå dock nästan hälften av flickorna som känner otrygghet, vilket visar på att det finns ett jämställdhetsperspektiv som vi behöver beakta i det trygghetsskapande arbetet. Utifrån BRÅ:s Nationella trygghetsundersökning kan vi se att det råder samma förhållande i riket i stort, dvs att unga kvinnor känner sig otrygga när de vistas ute kvällstid, vilket kan ses som ett samhällsproblem. Vartannat år genomförs en webbenkät om trygghet som alla medborgare oavsett kön eller ålder har möjlighet att svara på. Denna genomförs nästa gång under hösten 2020. Det är positivt att se att elevernas upplevda trygghet under skoltid har ökat vilket torde vara en följd av skolornas egna trygghets- och värdegrundsarbete.

Vad gäller våld så kan vi se att flickor är mer utsatta och det gäller såväl våld från närstående, fysiskt våld och hot utifrån. Flickors utsatthet för våld i olika former är något vi bör titta närmare på och ha med i planeringen av kommunernas våldspreventiva insatser.

Gymnasiet år 2

Eleverna i år 2 på gymnasiet trivs i hög grad i skolan. När vi jämför med riket kan vi det här året se att det är större andel i riket som trivs bra i skolan än vad det är i Vilhelmina. Det handlar om några procentenheter och inget som bedöms vara avvikande. Andelen elever som upplever sig mobbade har i förhållande till förra året ökat och det är framförallt flickor som känner sig mobbade. När vi tittar på hur eleverna upplever sitt mående ser vi samma mönster som tidigare år med att större andel pojkar än flickor upplever sitt mående som bra. I år kan vi däremot se en ökande andel flickor som upplever sitt mående som bra i förhållande till de senaste två åren. Bland de elever som uppgett att de mår dåligt är skillnaden även där tydlig med en betydligt större andel flickor än pojkar. Flickors och unga kvinnors psykiska hälsa är något som nationellt är uppmärksammat och Vilhelmina följer samma trend. Det här är en folkhälsofråga som kommunens politiker tagit på allvar och särskilt satsat på en Barn- och ungarberedning som lett fram till att ett arbete med frågorna är på gång på ett kommunalstrategiskt plan.

Malgomajskolan har de senaste åren satsat på att öka trivselen och måendet hos eleverna och under läsåret 19/20 pågår ett arbete med kurator och skolpsykolog i spetsen på temat psykisk hälsa vilket möter upp den problematik som belyses i den här rapporten. Enligt den här undersökningen kan vi de senaste åren se en tendens av att andelen elever som trivs i skolan

minskar, men resultatet är på intet sätt oroande, men kan vara relevant att följa. Värt att nämna är att andelen elever som skolkar har ökat de senaste två åren och det kan antas att det finns ett samband mellan skolka och trivsel i skolan. Jämför vi med riket kan vi dock se att mindre andel elever skolkar i Vilhelmina än rikssnittet vilket är positivt och det går att anta att skolans hälsofrämjande arbete ger resultat som bland annat kan mätas i att det är en lägre andel elever som skolkar här än mot rikssnittet.

Föreningsanslutna elever i år 2 på gymnasiet har ökat sedan föregående år. Antalet föreningsanslutna kan antas bero på hur föreningslivet lyckats med att få fungerande ledare och grupper, men också på vilka normer och kulturer som finns i samhället. I vissa årskullar tycks ett mindre intresse finnas för att delta i organiserade aktiviteter, eller beror det på att det just de åren finns mindre aktiv föreningsverksamhet? Som en del av Vilhelmina kommuns förebyggande arbete finns en samverkansgrupp ”förebyggargruppen”, i vilken representanter från föreningslivet finns och den gruppen är ett bra forum att diskutera den här frågan i.

Sedan 2015 har frågor om våldsutsatthet tillkommit i enkäten och det här är första året då vi fördjupat tittat på resultaten. Börjar vi med att titta på otrygghet ute på gator och torg (frågor om otrygghet har funnits med sedan 2011) kan vi se att det under 2019 är en mindre andel elever som känner sig otrygga, både flickor och pojkar. Att belysa om är egentligen bara flickornas otrygghet då det framförallt är flickorna som känner sig otrygga.

Jämställdhetsaspekten behöver även här tas i beaktning när det kommer till selektiva förebyggande insatser. Att skapa ett tryggt samhälle för våra flickor är en prioritering som återfinns i kommunens och polisens gemensamma lägesbilder.

Vad gäller våld i nära relation är det större andel flickor som är utsatta, vilket är något som följer ett samhällsmönster. Utsatta för fysiskt våld är det större andel pojkar som blivit och så har det sett ut de senaste tre åren. Bland de elever som blivit utsatta för hot är det jämnt fördelat över könen. I kommunens arbete med att ta fram våldspreventiva insatser kan den här rapporten användas som en del av en kartläggning.

5.2 Tobak

Årskurs nio

En tidig tobaksanvändning är en betydande riskfaktor när det gäller normbrytande beteende. Forskning visar att det finns tydliga samband mellan tobaksbruk och andra faktorer såsom alkoholbruk, skolk, droganvändning etc. Det är därför angeläget att kommunernas förebyggande arbete fokuserar på att få ungdomar att förbli tobaksfria. Tobaksprevention är det första området för kommunerna att prioritera för att motverka att sociala problem uppstår.

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina röker totalt 18 procent, vilket är en minskning från föregående år. 82 procent av eleverna röker inte och som samhällsutvecklingen ser ut med bland annat lagstiftning kring exempelvis rökfria områden har vi förhoppningen att den andelen ska öka. Till skillnad från förra året är det större andel flickor än pojkar som röker. Undersökningen visar att eleverna röker sin första cigarett runt 14 års ålder, vilket gör att ett tidigt förebyggande arbete är av stor vikt. Bland flickorna i årskurs nio röker 25,5 procent vilket kan jämföras med riket där 12 procent av flickorna röker. Bland pojkarna röker 9,3 procent jämfört med riket som ligger på 8 procent. Vilhelmina och Åsele ligger med sina totalt 17,8 procent högre än rikets 10 procent och det förebyggande arbetet mot tobak behöver stärkas lokalt.

Det är totalt 12,2 procent av eleverna som snusar vilket är en minskning med 5,7 procent från föregående år. Sedan undersökningen startades har det varit fler pojkar än flickor som snusar. Även här sticker Vilhelmina och Åsele ut i förhållande till riket där 9 procent snusar.

I år ser vi att andelen elever som får tobak genom sina föräldrar har ökat och ligger på 11,1 procent. Det här visar på ett behov att inkludera föräldrar i det förebyggande arbetet.

De elever som är tobaksfria är i majoritet och ett förbyggande arbete handlar om att stärka de tobaksfria eleverna i deras beslut. Kommunernas och skolornas handlingsplaner och policys bör ha som utgångspunkt att skydda eleverna genom att erbjuda tobaksfria skoltider. I båda kommunerna finns ett väl uppbyggt arbete kring metoden tobaksfri duo, dock används den inte på alla skolor i Vilhelmina. Eleverna i årskurs 6 och deras föräldrar får information om tobaksfri duo och de som önskar skriver sedan ett kontrakt med en vuxen som innebär att både eleven och den vuxne ska förbli tobaksfri under högstadietiden. Bland eleverna i Vilhelmina och Åsele skriver en mycket stor andel på kontraktet. Kontraktet följs sedan upp

varje läsår med en försäkran om fortsatt tobaksfrihet. Frågan är om det arbetet behöver kompletteras med nya grepp och metoder? Båda kommunerna anslöt sig under 2017 till Tobacco Endgame-rökfritt Sverige 2025 som är en nationell strategi för att minska tobaksbruket hos befolkningen. Det här ställer krav på kommunerna gällande lokalt arbete för att minska tobaksbruk. Bland kommunernas invånare mellan 16-84 år är det i Vilhelmina kommun 8 procent som röker dagligen och i Åsele 4 procent, enligt SKR:s Öppna jämförelser Folkhälsa 2019. Rökning har en tydlig koppling till socioekonomiska skillnader.

Gymnasiet år 2

Mellan 2015-2018 var det större andel flickor än pojkar som rökte, men i år är det större andel pojkar. Tittar på samtliga år som undersökningen genomförts kan vi se att totala andelen rökare minskat. Jämför vi med riket är det dock större andel elever som röker här, både bland flickor och bland pojkar. Lika förhållande råder vad gäller snusning. Våra lokala siffror visar att den totala andelen snusare har minskat sedan förra året, men förra året stack ut i förhållande till tidigare år och tittar vi på de föregående åren är det fortfarande en ökning.

Tobak är, som tidigare nämnt, ett prioriterat arbetsområde när det gäller förebyggande arbete. Malgomajskolan har de senaste åren fokuserat på att förebygga tobaksbruk bland eleverna på skoltid, bland annat genom att införa rökfria områden samt erbjuda eleverna tobaksavvänjning vilket är satsningar som behöver fortgå.

Kommunen utför tobakstillsyn på skolgårdarna. I enlighet med den lokala ANDT-policy som har antagits av kommunfullmäktige i Vilhelmina är det tobaksfri skoltid som ska gälla på skolorna. Förbättringar i form av till exempel skyltning om rökfria skolgårdar/tobaksfri skoltid har vid tillsynstillfällena noterats.

Under 2019 gjorde Vilhelmina kommun kontrollköp som en del av det förebyggande arbetet och resultatet av kontrollköpen visade att det var möjligt för ungdomar att köpa tobak utan att behöva visa legitimation. Dialog har förts med försäljningsställena och ett fortsatt arbete pågår. Att minska tillgången är en bland de mest betydande insatserna som kan göras och på en liten ort med en gemensam förhållningsgrund bland samhällsaktörer och försäljningsställen är det möjligt att nå framgång med den insatsen.

5.3 Alkohol

Alkohol är en drog som har hög acceptans i samhället. Alkohol används i många sammanhang som en måltidsdryck och unga präglas naturligtvis av det. Ungas tillgång till alkoholfria miljöer kan vara begränsade och det i kombination med att vuxna har ett tillåtande förhållningssätt gör alkoholen till ett normalt inslag i många ungas liv. Det finns ett viktigt samband mellan ungas alkoholvanor och deras föräldrars förhållningssätt. Nickolaus Koutakis forskningsstudie från Örebro universitet, visar att ju mer tillåtande föräldern är desto tidigare och desto mer dricker barnet. Samma forskning visar att föräldrar i hög utsträckning är mer restriktiva ju yngre barnet är, men i takt med att barnet blir äldre blir föräldrarnas förhållningssätt alltmer tillåtande – trots att barnet/den unge är under 18 år. Det är ett starkt skäl för att engagera föräldrar då de är vårt viktigaste verktyg i det förebyggande arbetet. Idrotten är ett exempel som idag kopplas än starkare ihop med alkoholen via arenor, evenemang samt föräldrafester och dylikt. Eftersom organisations- och föreningslivet visar sig vara en skyddsfaktor är det viktigt att dessa i större utsträckning driver en restriktiv hållning vad gäller alkohol, genom att bland annat arbeta fram en policy och hålla den förankrad bland sina medlemmar.

Att ungdomar börjar dricka vid låg ålder är oroande. Den som dricker mycket och ofta i unga år löper större risk att utveckla ett beroende än de som har en senare alkoholdebut. Forskning visar att för varje år som alkoholdebuten skjuts upp minskar risken för framtida beroende. Att dricka alkohol som ung tonåring är också riskfyllt utifrån att de har svårt att bedöma konsekvenserna av sitt drickande och svårare att märka när de blir berusade och blir därför ofta påverkade mycket fort.

Årskurs nio

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina kommun är totalt 11,1 procent alkoholkonsumenter, det vill säga att de dricker någon gång, varje helg eller oftare. I riket är det totalt 42 procent som är alkoholkonsumenter. Fördelat på kön är det 46 procent flickor och 38 procent pojkar. Det är även i våra kommuner större andel flickor än pojkar som dricker. Jämför vi med riket ligger vi långt under och vi kommer följa den här utvecklingen för att se om den håller i sig eller om det bara är något tillfälligt för de två sista åren. 14 år är den vanligaste åldern för alkoholdebut och så har det sett ut sedan undersökningen startades. Förebyggande insatser och temadagar bör planeras utifrån den bild vi får av debutålder.

Majoriteten av eleverna i årskurs nio, närmare bestämt 88,9 procent dricker inte alkohol vilket är en ökning sedan tidigare undersökning. Det förebyggande arbetet bör ha som utgångspunkt att stärka den majoriteten i deras beslut att inte dricka alkohol. Många gånger i vårt arbete har vi mött på elever som har en uppfattning att det är långt fler som dricker än som inte gör det. Det kan benämnas som ett majoritetsmissförstånd som handlar om att den enskilde tror att andra har druckit fastän de inte gjort det. Ett sätt att stärka majoriteten av eleverna att förbli alkoholfria (till dess de har åldern inne) är att medvetandegöra dem om att de tillhör majoriteten.

Undersökningar som genomförts i riket (CAN) visar på en tydligt nedåtgående trend av alkoholkonsumenter. I år ligger siffran på 57 procent icke-konsumenter. Minskningen kan förklaras bero på attityder och normer som är rådande bland ungdomar. En annan förklaring kan vara att ungdomar är mer hälsomedvetna idag och tränar i större utsträckning än tidigare. Dataspelet som social umgängesform ökar och ungdomar spelar istället för att dricka. En annan förklaring är att föräldrar är mer upplysta idag och därför intar ett alltmer restriktivt förhållningssätt.

Det vanligaste debuttillfället för att dricka alkohol hos våra ungdomar är examen vilket gör att fältarbete bör genomföras under examensveckan/kvällen. Vi kan se att ungdomarnas utevistelse under kvällar och helger har förändrats. När undersökningen genomfördes bland de första gångerna (i Vilhelmina) vistades ungdomar ute på gator och offentliga samlingsplatser relativt frekvent. Som fältarbetare träffade vi alltid på större ansamlingar av ungdomar. De senaste åren har detta dock förändrats. Vi vet att alltfler ungdomar idag i lägre åldrar än tidigare är motorburna och a-traktorerna utgör en samlingsplats för dem. Fältarbetet behöver hitta nya vägar för att nå fram till ungdomar mer effektivt.

Det vanligaste sättet att få tag på alkohol är genom kompisar, följt av annan person. Elever som uppger att de köper själv ser vi har ökat och det kan bero på hur de tolkar frågan, har de köpt själv från annan person eller har de köpt från själv från butik? Även de elever som uppger att de får alkohol genom sina föräldrar har ökat. Den här ökningen visar också på vikten av att inkludera föräldrar i arbetet. Kommunerna behöver fortsätta sitt arbete med antilångningskampanjer i samarbete med systembolaget. Även arbetet kring kommunernas alkoholtillsyn är en viktig del i det preventiva arbetet.

Undersökningen visar att 10 procent av eleverna i årskurs nio i båda kommunerna har druckit hemtillverkad sprit, vilket är en minskning från föregående år. I norra Sverige visar bruk av hemtillverkad sprit en nedåtgående trend och i år är siffran 8 procent. Det är viktigt att den här informationen får spridning bland föräldrar och vuxna som i sin tur behöver prata med sina barn kring riskerna med hemtillverkad sprit. Rådet bör vara att aldrig dricka något du inte vet vad det är. Allmänheten bör nås av information att det är ett brott att framställa och inneha hemtillverkad sprit. Att sälja vidare är dessutom ett langningsbrott.

Gymnasiet år 2

För eleverna i år 2 på gymnasiet kan vi det här året igen se en liten minskning av andelen alkoholkonsumenter. Den minskningen har varit tydlig från år till år sedan undersökningen gjordes för första gången. Det är ungefär lika stor andel flickor som pojkar som dricker. Vilhelmina ligger under rikssnittet vad gäller alkoholkonsumtion.

Vilhelmina sticker ut vad gäller att ha druckit hemtillverkad sprit med sina 38,2 procent, att jämföra med norra Sveriges (de fyra nordligaste länen) 17 procent. Uppfattningen har varit att konsumtionen av hemtillverkad sprit har minskat nationellt, så därför finns anledning att följa utvecklingen lokalt. Att ungdomar dricker hemtillverkad sprit är något som bland annat fältarbetarna och polisen erfarit genom sitt arbete ute på kvällar och helger. Här behövs insatser för att begränsa tillgången och för att medvetandegöra medborgarna om problemet och försöka få dem att anmäla om de känner till att det tillverkas sprit.

Det vanligaste sättet för eleverna i årskurs 2 på gymnasiet att få tag i alkohol är via annan person. Vi får anta att annan person inte utgörs av en kompis (då kompis är ett annat svarsalternativ som även det är ett vanligt sätt) och att försöka påverka inställningen hos våra medborgare att inte langa alkohol är av fortsatt stor betydelse. Till exempel är det viktigt att kampanjerna mot langning fortsätter.

5.4 Alkohol och trafik

Med motorfordon menas alla motordrivna fordon såsom epa/a-traktor, mopedbil, skoter, moped och bil. Lagstiftningen kring nykterhet i trafiken är tydlig och den jämställer moped och skoter med bil. Resultatet av undersökningen är oroande och vi ställer oss frågan om vilka attityder och normer som är rådande bland våra ungdomar. Det verkar vara långt ifrån självklart för alla elever att vara nykter i trafiken. Här behövs insatser för att göra ungdomarna

medvetna om risker och konsekvenser. Problemet bör prioriteras och tydliggöras för vuxna som har ett ansvar att förmedla och tydliggöra konsekvenser för detta beteende. Det krävs att föräldrar och andra vuxna själva har ett restriktivt och tydligt förhållningssätt till alkohol och trafik.

Årskurs nio

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina är det totalt 11,1 procent som åkt ett motorfordon med en berusad förare. Det har minskat något men det finns alltså fortfarande ungdomar som inte är medvetna om riskerna och konsekvenserna av sina val därav anser vi att det är av stor vikt att upplysa ungdomar om alkohol- och trafikfrågor. Det är 4,4 procent av eleverna som själva kört onykter vilket är likt föregående år. En låg siffra, men här bör en strävan efter en absolut nolltolerans råda.

Gymnasiet år 2

I år 2 på gymnasiet har 19,8 procent av eleverna åkt med en berusad förare vilket är en minskning sedan föregående år. 16,3 procent av eleverna har själva kört berusade vilket är en ökning från föregående år. Även här finns anledning att fundera kring hur de förebyggande insatserna kan förbättras då de elever som åker med berusad förare eller själva kört berusade utsätter sig själva och andra för en stor risk. Resultatet kommer att lyftas inom förebyggargruppen och polisen har fått information om det här.

5.5 Narkotika

Närheten till narkotika är i dag en verklighet för många av våra ungdomar och tillgängligheten tycks hela tiden öka. Idag finns narkotika ett knapptryck bort på internet och alternativ information visar på positiva effekter av drogen istället för att nämna riskerna. Både i Sverige och i andra länder finns en liberal inställning och syn på narkotika. Bland annat så legaliseras Cannabis i flera länder och flera amerikanska delstater. Om vi ska nå den nollvision som finns när det gäller narkotika måste insatser göras för att minska tillgång och efterfrågan, men också genom påverkan av ungas inställning. Ett arbete som bör ske i samverkan mellan flera aktörer som exempelvis polis, individ- och familjeomsorgen, skola och fritid. Upplevelsen är att det finns nyfikna och drogbenägna ungdomar i såväl Åsele som Vilhelmina. Enligt FRIS i Skellefteå, sker den största nyrekryteringen i åldern 18-25 år. En stor riskfaktor är ungdomsarbetslösheten, det är viktigt för alla att känna sig behövd i

samhället. En annan riskfaktor är också ungdomarnas mående. Eftersom vi vet att tobak kan vara en inkörsport till narkotika är det oerhört viktigt att vi håller våra ungdomar tobaksfria.

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina är det framförallt flickorna det här året som utgör en riskgrupp. Större andel flickor än pojkar har lust att prova narkotika och flickor känner i större utsträckning till någon som kan erbjuda narkotika men det är större andel pojkar som har erbjudits narkotika. Under de år som undersökningen har genomförts kan vi se att det blir större och större andel som erbjuds narkotika. Jämför vi med riket så är det mindre andel i årskurs nio som använder narkotika i våra kommuner. Vi får inte glömma att det är en mycket liten andel av eleverna som någon gång använt narkotika, men en eller ett par personer är ändå för många. Elever i årskurs nio måste genom förebyggande insatser och åtgärder mot de som erbjuder skyddas från narkotika.

Gymnasiet år 2

För gymnasiet år 2 är det 12,8 procent av eleverna som någon gång använt narkotika, vilket är likvärdigt med förra året, men en ökning från tidigare två år. Andelen elever som känner till någon som kan erbjuda narkotika har minskat från förra året och likaså andelen som blivit erbjudna, men det är fortfarande minst en femtedel av eleverna som blivit erbjudna vilket är viktigt att ta med sig. Knappt 20 procent har haft lust att prova narkotika och det är den högsta siffran under alla de år som undersökningen genomförts. Vi vet att gymnasieskolan aktivt jobbat med att tidigt upptäcka och bemöta elever där det finns misstanke om narkotika och att tidigt sätta in insatser är av stor betydelse. En viktig faktor för ungdomars vanor är de vuxnas inställning och ett tydligt restriktivt förhållningssätt minskar ungdomars narkotikaanvändning. Polisen har ett samarbete med skolan i syfte att upptäcka narkotikabruk hos eleverna. De här insatsernas betydelse kommer sannolikt öka i takt med att narkotikan blir alltmer lättillgänglig. Under 2019 avled två unga vuxna personer i Vilhelmina till följd av överdoseringar av narkotika och dödsfallen fick stort utrymme i både lokal- och riksmidia. I Vilhelmina startades ett föräldrainslag med syfte att engagera fler vuxna i frivilligt fältarbete. Kommunen har tillsammans med regionen och polisen gjort flera gemensamma informationsinsatser mot medborgarna med målsättning att försöka skapa dialog. Förebyggargruppen har ansvar för att arbetet blir långsiktigt och kontinuerligt.

5.6 Andra berusningsmedel, kosttillskott och dopning

Att sniffa eller boffa innebär att man andas in gaser och får ett rus när gaserna når hjärnan som utsätts för syrebrist. Resultatet från undersökningen visar att en mycket liten andel av eleverna har berusat sig genom sniffning/buffning, nätdroger, tabletter eller annat.

Skillnaden mellan kosttillskott, läkemedel och dopning kan vara hårfin.

Många preparat på marknaden är otillräckligt kontrollerade och kan innehålla dopningsklassade substanser. Muskelökande och testosteronhöjande kosttillskott, så kallade prestationshöjande, kan innehålla förbjudna och farliga substanser. En frisk människa behöver inga tillskott så länge man äter en normal kost, särskilt en ung människa. Däremot kan en överkonsumtion av tillskott bli påfrestande och riskfyllt för kroppen. 6,3 procent av eleverna i år 9 och 10,5 procent av eleverna i åk 2 på gymnasiet uppger att de tagit kosttillskott.

I årskurs nio har 2,2 procent använt dopingpreparat och 3,5 procent på gymnasiet.

5.7 Föräldrar

Familjen och föräldrarna har en stor betydelse som skydd för att de unga inte ska hamna snett i tillvaron och som stöd om det ändå händer. Vi vet idag att det finns många olika risk- och skyddsfaktorer som påverkar de unga när det gäller normbrytande beteende. Det handlar nästa alltid om faktorer som samverkar. Vissa av dem är av samhällskaraktär, andra är knutna till skolmiljön och ytterligare viktiga faktorer handlar om familjen och fritiden. Till detta kommer individuella och personliga förutsättningar.

Att samtala med sin tonåring om tobak, alkohol, narkotika och andra droger är inte alltid lätt - men nödvändigt. Föräldrars åsikter är betydelsefulla. Föräldrar har en mycket viktig roll i att påverka sitt barns attityder och beteenden. Föräldrarnas förhållningssätt påverkar de val ungdomen gör. Ungdomar bryr sig fortfarande om vad deras föräldrar säger - även om det inte verkar så i stunden. Alla tonårsföräldrar kan göra stor skillnad genom att sätta tydliga gränser och säga nej till tobak, alkohol, narkotika och andra droger. En av de viktigaste anledningarna till att ungdomar avstår från tobak, alkohol och andra droger är att deras föräldrar förväntar sig det. Att elever får tag på tobak och alkohol via sina föräldrar bör ses som bristande föräldraansvar. I det förebyggande arbetet behöver vi fortsätta upplysa föräldrar om hur deras förhållningssätt och inställning påverkar deras ungdomar. Precis som med tobak så är det viktigt att föräldrar involveras i det förebyggande arbetet. Det har tidigare funnits en myt om att ungdomar som får alkohol av sina föräldrar dricker mindre, men idag vet att förhållandet

är precis tvärtom. En fråga vi får är om den myten trots allt lever vidare hos de föräldrar som förser sina 15 och 16-åringar med alkohol.

Årets undersökning visar att 11,1 procent av eleverna i årskurs nio svarar att de får tobak från sina föräldrar. Det är 15,8 procent av eleverna i årskurs nio som har fått alkohol från sina föräldrar och det är en ökning från föregående år. I år 2 på gymnasiet är det 9,1 procent av eleverna som fått alkohol från sina föräldrar.

61,9 procent av eleverna i årskurs nio upplever att deras föräldrar inte tillåter att de dricker alkohol. Det är en minskning från förra året och siffran behöver höjas, kanske med hjälp av förebyggande insatser till exempel föräldramötesprogrammet Effekt. Föräldrarna är de som behöver ta ett större ansvar och behålla sitt uttalade restriktiva förhållningssätt till tobak, alkohol och droger även när deras barn börjar bli äldre.

Bland eleverna i år 2 på gymnasiet är det 52,7 procent som uppfattar att föräldrarna tillåter att de dricker vilket är en stor ökning från föregående år (26,3 procent).

Vi vet att föräldrar blir alltmer tillåtande i takt med att deras barn närmar sig 18 år, men alkohollagstiftningen är tydlig och ett förebyggande arbete på området bör rikta in sig på att få föräldrar att inta en position som är i linje med lagen. Att köpa ut till någon som är under 18 år är olagligt, men vår förhoppning är att föräldrar framförallt ska bygga sitt resonemang om att inte köpa ut på att de vill skydda sina barn. Föräldrar är förebilder för sina barn!

Undersökningen visar att det finns elever som får alkohol genom sina föräldrar (15,8 procent av eleverna i årskurs nio och 9,1 procent av gymnasieeleverna) och som tidigare nämnt behöver det förebyggande arbetet även rikta insatser mot föräldrarna.

Det är av stor betydelse att föräldrar blir medvetna om olika riskfyllda miljöer och aktivt deltar i att skapa trygga miljöer för våra ungdomar. Dagens ungdomar skapar nya mötesplatser genom mobilen och internet, där vuxenvärlden oftast har dålig insyn. Där finns både bilder på påverkade ungdomar, tips på fester samt narkotikaliberala påståenden. Det förekommer även mobbning och kränkningar i den uppsjö av sociala medier som finns att tillgå. Internet gör det även enkelt att få tag i tobak, alkohol och narkotika samt spel om pengar. Den här utvecklingen går dock inte att stoppa och det finns ingen anledning att göra

det heller utan det vi måste fråga oss är, hur får vi föräldrar och andra vuxna att skaffa sig mer kunskap och framförallt insyn i vad ungdomarna gör på Internet?

Årets undersökning visar att 67,8 av eleverna i årskurs nio har föräldrar som *alltid* vet var deras barn befinner sig på fredag- och lördagskvällarna. 27,8 procent vet ibland var de är. Det tillsammans visar att majoriteten av föräldrarna har god kännedom om var deras barn befinner sig vilket är en skyddande faktor.

5.9 Framgångs- och skyddsfaktorer

I det drogförebyggande arbetet lyfts ofta följande framgångsfaktorer fram.

- Att fritidsledare med dess relationsbärande och elevnära (ungdoms) arbete har stor betydelse i det drogförebyggande arbetet. Fungerande förebyggande elevhälsa har även det en positiv effekt.
- Att fritidsgårdarnas, kyrkans och olika församlingars drogfria verksamhet och metoder i att möta ungdomar, spelar en stor roll i det drogförebyggande arbetet. Att skapa möten ungdomarna emellan samt ungdomar och vuxna i en drogfri miljö har betydelse för ungdomarnas framtida val.
- Att det finns goda förebilder i elevernas/ungdomarnas närhet såsom föräldrar, vuxna i skolan, ungdomsledare med flera.
- Att föräldrarna är restriktiva i sitt förhållningssätt gällande tobak, alkohol och droger. Detta ger ungdomarna större möjlighet att avhålla sig från att röka, snusa, dricka och att ta droger
- Att elever som bor hemma hos sina föräldrar har ett bättre skyddsnät än de med eget boende.
- Att finnas i ett socialt nätverk i form att vara medlem i en organisation/förening främjar trivsel, tobak -, alkohol-, och drogfrihet. Det är därför viktigt att behålla eleverna/ungdomarna i organisationer/föreningar och att dessa har en levande drogpolicy och bedriver ett aktivt drogförebyggande arbete.
- Att skapa möjlighet till drogfria mötesplatser för eleverna/ungdomarna har också visats sig vara av stor vikt i träningen att umgås utan alkohol och droger.
- Att verka för en höjd debutålder vad gäller tobak och alkohol är viktigt för att motverka framtida tobak, alkohol- och drogmissbruk.

- Att eleverna/ungdomarna får vara delaktiga i information och arrangemang som är drogfria.
- Ungdomars inflytande och delaktighet i skolan och på fritiden är betydelsefullt. Att som ungdom känna sig sedd, behövd och viktig för samhället.
- Att skolorna har ett gott skolklimat och främja en god lärandemiljö. Att ha elever som trivs och fungerar i skolan är drogförebyggande.
- Tydlig och förankrad policy kring ANDT i skola, fritid- och föreningsverksamhet har stor betydelse.
- Tydligt och kärleksfullt föräldraskap

5.10 Insatser i respektive kommun

Här nedan redovisas ett urval av de insatser som genomförs i kommunerna, samt som är planerade och även de som det finns behov av.

Insatser i Åsele kommun

- Kommunens fälttjänstgöring under särskilda risk/debutkvällar.
- Överenskommelse mellan polis och kommunen som bygger på lokalt framtagna lägesbilder.
- Polisen arbetar enligt Kronobergsmodellen där de offensivt beslagtar alkohol från underåriga, utreder var alkoholen kommer ifrån och försöker åtala de som langar/säljer till underåriga. Det är en tydlig markering och en stor hjälp i det förebyggande arbetet.
- Samverkan i frågor om ANDT/BF mellan samordnare i södra Lappland.
- Tillämpning av metoder i skolan som exempelvis: hälsosamtal och kontraktsskrivning inom Tobaksfri Duo.
- Drogfria arrangemang vid riskkvällar, exempelvis vid skolavslutningen. Drogfria mötesplatser och arrangemang är ett viktigt inslag i det främjande och förebyggande arbetet för att träna ungdomar att umgås utan alkohol och droger.
- Anti-langningskampanj inför skolavslutning.
- Samarbete mellan skola, individ- och familjeomsorg, polis och fritidsgården har en stor betydelse i det förebyggande arbetet.
- Tillsyn av tobaksfria skolgårdar.
- Föräldrastödsutbildning i form av ABC och Älskade förbannade tonåring.
- Erbjuder stöd och hjälp till de ungdomar som vill sluta med tobak.

- Brevutskick till kommunens 20-åringar.

Insatser som är på väg att starta upp i Åsele

- ANDT och alkoholpolitiskt program ska revideras i Åsele.
- Kommunen ingår i ett samarbete med Länsstyrelsen och organisationen MÄN i ”En kommun fri från våld” som innebär att starta upp en hela kommunen ansats att arbeta våldspreventivt.

Insatser i Vilhelmina kommun

- Kommunens fälttjänstgöring en gång i månaden samt vid särskilda risk/debutkvällar.
- Överenskommelse mellan polis och kommunen som bygger på lokalt framtagna lägesbilder.
- Polisen arbetar enligt Kronobergsmodellen där de offensivt beslagtar alkohol från underåriga, utreder var alkoholen kommer ifrån och försöker åtala de som langar/säljer till underåriga. Det är en tydlig markering och en stor hjälp i det förebyggande arbetet.
- Samverkan i frågor om ANDT/BF mellan samordnare i södra Lappland.
- Tillämpning av metoder i skolan som exempelvis: hälsosamtal och kontraktsskrivning inom Tobaksfri Duo.
- Vilhelminas skolor och fritidsgårdar är rökfria, vilket även omfattar områdena runt omkring.
- Drogfria arrangemang vid riskkvällar, exempelvis på WWW och vid skolavslutningen. Drogfria mötesplatser och arrangemang är ett viktigt inslag i det främjande och förebyggande arbetet för att träna ungdomar att umgås utan alkohol och droger.
- Blås grönt-kampanj under skolavslutningskvällen
- Samarbete mellan skola, individ- och familjeomsorg, polis och fritidsgården har en stor betydelse i det förebyggande arbetet.
- Anti-langningskampanj inför www och skolavslutning.
- Tillsyn av tobaksfria skolgårdar.
- Kontrollköp av tobak och folköl i detaljhandeln.
- Föräldrastödsutbildning i form av ABC och Älskade förbannade tonåring.
- Agera tillsammans, metod i grundskolan för att förebygga kränkningar och våld.
- Elevhälsan, kurator och psykolog på Malgomajskolan arbetar tematiskt med psykisk hälsa i klasserna.
- Kuratorn på Hembergskolan har genomgått en cannabisutbildning.

Insatser som är på väg att starta upp i Vilhelmina

- Kommunen ingår i ett samarbete med Länsstyrelsen och organisationen MÄN i ”En kommun fri från våld” som innebär att starta upp en hela kommunen ansats att arbeta våldspreventivt.
- Dialogcafé med medborgarna med fokus på frågor som rör droger och psykisk hälsa.

6. Avslutning

Resultatet i denna rapport ger kommunerna möjlighet att prioritera och handla utifrån de lokala förutsättningar som finns. Rapporten kan dessutom ge kunskap om hur effektiva de lokala insatserna varit. Resurser till förebyggande arbete och att ungdomar har en meningsfull fritid bör därför prioriteras i kommunerna. Missbruk och beroende leder inte enbart till personliga tragedier utan medför även stora kostnader för samhället.

För läsare som mer ingående vill ta del av ytterligare data från ANDT undersökningen 2019 hänvisas till kommunernas ANDT/BF-samordnare.